

บทความวิจัย

การปรับตัวและการต่อรองของชุมชนชาติพันธุ์ตอนนโยบายการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ: กรณีศึกษาชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านฮ่าง จังหวัดลำปาง[†]

วัชรารินทร์ วงศ์ษานิติ[‡]

[‡] นิสิตสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีเมล watchararin@hotmail.com

วันที่รับ: 13 ธันวาคม 2566
วันที่แก้ไข: 27 ธันวาคม 2566
วันที่ตอบรับ: 2 มกราคม 2567

บรรณาธิการ: ธนพันธ์ โล่ประกอบ
ทรัพยากร - คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟ
คอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง
ไม่แก้ไขดัดแปลง ไม่ใช่เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของ
คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การอ้างอิง: วัชรารินทร์ วงศ์ษานิติ.
2567. “การปรับตัวและการต่อรอง
ของชุมชนชาติพันธุ์ตอนนโยบายการ
จัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ:
กรณีศึกษาชุมชนบ้านกลาง
และชุมชนบ้านฮ่าง จังหวัดลำปาง
”. วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 54 (1): 46-79.
<https://doi.org/10.61462/cujss.v54i1.2634>

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความ
เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่
ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้
จัดพิมพ์

บทคัดย่อ

จากการศึกษา พบว่า นโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ เช่น นโยบายทวงคืน
ผืนป่า การจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (คทช.) มาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำ
เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ่างได้รับผลกระทบทำให้เกิดการ
สูญเสียที่ดินทำกิน การสูญเสียวิถีไร่หมุนเวียนที่มาแต่เดิม และมีการห้ามใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่ง
ผลกระทบที่ชุมชนได้รับนำมาสู่การปรับตัวและการต่อรอง ผลการวิจัยพบว่า การปรับตัวของ
ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ่างมีทั้งที่เป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน การ
ปรับตัวที่คล้ายคลึงกัน คือ การลดจำนวนปีของไร่หมุนเวียน และการลดขนาดพื้นที่แปลง หรือ
เลิกการทำไร่หมุนเวียน แต่ความแตกต่างคือชุมชนบ้านกลางยังคงยืนหยัดทำไร่หมุนเวียนอยู่แม้
จะต้องปรับรูปแบบและรอบเวลา ในขณะที่ชุมชนบ้านแม่ฮ่างหันมาปลูกพืชเกษตรกรรม
ผสมผสานและนำการท่องเที่ยวมาเป็นแหล่งรายได้เสริม จึงนำมาสู่การต่อรองของชุมชนทั้งสอง
ประกอบด้วย การเคลื่อนไหวชุมนุม การต่อรองผ่านสื่อออนไลน์ การจัดทำข้อมูลชุมชน และการ
จัดการทรัพยากรของชุมชน ซึ่งการต่อรองเหล่านี้เป็นการเรียกร้องสิทธิของชุมชน และแสดงให้เห็น
ถึงการยืนหยัดต่อสู้ในการรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตนเองที่ชุมชนพิสูจน์ว่าคน
สามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล ส่วนผลที่เกิดขึ้นหลังจากการปรับตัวและการต่อรองของ
ชุมชน คือหน่วยงานรัฐประนีประนอมให้ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ่างมีสิทธิในการ
เข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แบ่งพื้นที่ในการเข้าไปเก็บของป่าโดยไม่ต้องขออนุญาตแต่ต้อง
อยู่ในขอบเขตที่จำกัด และพื้นที่บางส่วนของชุมชนได้รับการกันออกจากพื้นที่เตรียมการ
ประกาศอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท นอกจากนี้ทั้งสองชุมชนได้มีส่วนร่วมกับการป่าไม้ในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การฟื้นฟูป่าไม้ การปลูกป่า รวมถึงการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้
ข้อมูลร่วมกันกับรัฐ ตลอดจนการบวชป่าที่รัฐได้เข้ามาร่วมพิธีกรรมด้วย ผลที่เกิดขึ้นทำให้รัฐไม่
เข้ามาแทรกแซงการจัดการป่าของชุมชนมากนัก เนื่องจากเป็นประเพณีของชุมชนที่มีการสืบ

[†] บทความการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งปริญาานิพนธ์ เรื่อง การปรับตัวและการต่อรองของชุมชนชาติพันธุ์ตอนนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
ของรัฐ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านฮ่าง จังหวัดลำปาง
- อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก คือ ศาสตราจารย์ ดร.สุภากร จันทวนิช และที่ปรึกษาร่วม รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย

ทอดต่อกันมาอย่างยาวนานและรัฐเริ่มเข้าใจในแนวทางการดูแลป่าตามแบบแผนของชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม รัฐก็ยังมีบทบาทหลักในการจัดการทรัพยากรผ่านกลไกของกฎหมายหรือนโยบาย และชุมชนยังไม่มีความมั่นคงในถิ่นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ่างยังเรียกร้องอย่างต่อเนื่องให้มีการจัดที่ดินทำกินให้กับชุมชนในรูปแบบโฉนดชุมชน และกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรสู่ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และถึงแม้บางส่วนของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ่างจะได้รับการกันออกจากพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานฯ แต่ยังมีพื้นที่ส่วนใหญ่ยังอยู่ภายในเขตอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท โดยอยู่ในขั้นตอนการตรวจสอบสิทธิเป็นลำดับไป

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ทางกลุ่มชาติพันธุ์, ไร่หมุนเวียน, เกษตรกรรมผสมผสาน, การอนุรักษ์, การต่อรอง

RESEARCH ARTICLE

***Adaptation and Negotiation of Ethnic Communities
Towards State Policy on Natural Resource
Management: Case Studies of Ban Klang
Community and Ban Mae Hang Community,
Lampang Province***

Received: December 13, 2023

Revised: December 27, 2023

Accepted: January 2, 2024

Editor: Thanapan Laiprakobsup,
Faculty of Political Science,
Chulalongkorn University

Watchararin Wongsanithi ^a

^a Department of Human and Social Development, Graduate School, Chulalongkorn University

Author email: watchararin@hotmail.com

License: [Creative Commons](#)
[License: Attribution–](#)
[NonCommercial-NoDerivatives;](#)
[\(CC-BY-NC-ND 4.0\)](#)

Copyright: ©2024 Faculty of
Political Science, Chulalongkorn
University

Citation: Wongsanithi,
Watchararin. 2024. “Adaptation
and Negotiation of Ethnic
Communities Towards State
Policy on Natural Resource
Management: Case Studies of
Ban Klang Community and Ban
Mae Hang Community,
Lampang
Province”. *Chulalongkorn
University Journal of Social
Sciences* 54 (1): 46-79.
<https://doi.org/10.61462/cujss.v54i1.2634>

*All statements in this article
are the opinions of the
authors. It is not the opinion of
the publisher of the journal.*

Abstract

The research found that the state policies on natural resource management such as Forest Land Expropriation Policy, Land Allocation Project in Accordance with Land Reform Area Policy, and Land Use Measures in River Basin areas are the key factors affecting the communities. Ban Klang and Ban Mae Hang communities have lost their land, faced threats to traditional shifting cultivation, and banned from collecting forest products. In turn, the communities have adapted and negotiated, and there are similarities and differences in their adaptation and negotiation. Similar adaptations include reducing the number of years of shifting cultivation or reducing the area dedicated to shifting cultivation. However, the differences are that Ban Klang community continue to practice shifting cultivation even though they must adjust the pattern and timing, while Ban Mae Hang community turn to growing mixed crops and using tourism as a source of additional income. However, the two communities cannot go to collect forest products as usual and are unable to pursue their traditional way of life. The two communities also negotiate through joining land movement, communicating through online social media, creating community information, managing community resources, developing community's sample/model, and promoting their identity. These negotiations are for demanding the rights of the communities and showing their ability to stand up to maintain the identity of the people who can live in harmony

with the forest. The results after community adaptation and negotiation are that the state compromise some access to natural resources, for example, allocating limited forest collection area and excluding certain community area from Tham Pha Thai National Park demarcation area. Both communities participate in state activities like reforestation activities, and exchange information with the state. The state also involves in certain community activities like forest ordination rites and do not interfere with culture-based forest management. The state starts to have more understanding about traditional forest conservation. However, the state has major role in natural resource management through laws and policies, and the communities still do not have land and livelihood security, so they continue to demand for land allocation in the form of community title deed and for decentralization of natural resource management to local administrative organizations. Although a small part of land in Ban Klang and Ban Mae Hang has been excluded from National Park demarcation, the major part is still within the boundary of the National Park, and currently in the process of land rights verification.

Keywords: *Ethnic Identity, Shifting Cultivation, Integrated Agriculture, Conservation, Negotiations*

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยที่มุ่งสู่ความเจริญก้าวหน้าในมุมมองรัฐนั้นมีความเป็นมาอย่างต่อเนื่อง ในอดีตทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งป่าไม้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศหรือนำมาใช้ประโยชน์ในแง่ของรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในระยะต่อมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐหันมาเน้นนโยบายเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ ดิน แร่ธาตุ สัตว์ป่า และแหล่งน้ำ ลำธาร ให้มีความหลากหลายทางระบบนิเวศ

ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2565 มีพื้นที่ป่าไม้ 31.57 % ของพื้นที่ประเทศทั้งหมด ถือว่าน้อยเมื่อเทียบกับช่วงหลายปีที่ผ่านมา โดยในปี พ.ศ. 2564 สภาพพื้นที่ป่าไม้ 31.59 % และปีพ.ศ. 2563 สภาพพื้นที่ป่าไม้มี 31.64 % รวมถึงปี พ.ศ. 2560 – 2562 สภาพพื้นที่ป่าไม้มี 31.68 % ของพื้นที่ประเทศทั้งหมด ซึ่งป่าไม้เป็นทรัพยากรสำคัญในชีวิตประจำวันทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยสาเหตุการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การบุกรุกแผ้วถางป่า การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การไฟฟ้า คมนาคม เหมืองแร่ ฯลฯ การลักลอบตัดไม้ การเพิ่มจำนวนประชากร และการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ จึงส่งผลให้ลดลง ไม่เพียงพอในการรักษาสมดุลทางระบบนิเวศและทางธรรมชาติ (Forest Land Management 2023)

ดังนั้นจึงนำมาสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ โดยมีนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ปี พ.ศ. 2528 กำหนดแนวทางการจัดการที่สำคัญ คือ อนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ให้มีพื้นที่ป่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศทั้งหมด แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2550 คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติชุดแรกได้ถูกยกเลิกไป เนื่องจากไม่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้านทรัพยากรธรรมชาติของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และในปี พ.ศ. 2560 ได้กำหนดคณะกรรมการป่าไม้แห่งชาติขึ้นมาอีกครั้ง เพื่อจัดทำนโยบายป่าไม้และแผนแม่บทเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาป่าไม้ของประเทศไทย โดยมีเป้าหมายให้มีพื้นที่ป่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ เป้าหมายดังกล่าวนี้ยังคงมีมาตั้งแต่การชุดแรก โดยสอดคล้องอยู่ในนโยบายหรือกฎหมายอื่น ๆ ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนโยบายป่าไม้แห่งชาตินี้เป็นกรอบใหญ่ในการขับเคลื่อนการพัฒนาป่าไม้และถ่ายทอดสู่แผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติ (Royal Forest Department 2019)

แผนแม่บทในการขับเคลื่อนการพัฒนาป่าไม้ใช้กรอบมติตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 64/2557 หรือ “นโยบายทวงคืนผืนป่า” เรื่องการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 66/2557 เรื่องเพิ่มเติมหน่วยงานสำหรับการปราบปรามหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ คือกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการปราบปราม และจับกุมผู้บุกรุกยึดถือหรือครอบครองอันเป็นการทำให้เสื่อมเสียแก่สภาพป่าในทุกหมู่บ้านและชุมชนทั่วประเทศ โดยให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยรับผิดชอบหลักในการดำเนินการวางแผน และคำสั่งนี้ถูกส่งต่อมาในแผนระดับหน่วยงานให้แก่กรมป่าไม้เข้าดำเนินการตรวจสอบในพื้นที่ที่รับผิดชอบ (Royal Forest Department, 2019) ในระยะแรกได้ดำเนินการไปแก้ปัญหาที่กลุ่มนายทุน และผู้มีอิทธิพลที่สร้างโรงแรม ที่พัก รีสอร์ทและกิจกรรมต่าง ๆ ให้มีคำสั่งรื้อถอนที่เข้าข่ายการบุกรุกป่า ระยะต่อมาเริ่มส่งผลกระทบต่อกลุ่มเกษตรกรเป็นจำนวนมากที่มีการทำเกษตรกรรมในเขตพื้นที่ป่าต้องสูญเสียที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินเพื่อเป็นเขตป่าอนุรักษ์ตามนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ อีกทั้ง “นโยบายทวงคืนผืนป่า” นี้ได้สร้างผลกระทบเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการทำไร่หมุนเวียนที่ทับซ้อนกับพื้นที่เตรียมการประกาศอุทยานแห่งชาติและป่าสงวนแห่งชาติ

เมื่อชุมชนชาติพันธุ์ได้รับผลกระทบจากนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐหรือนโยบายทวงคืนผืนป่า ทำให้กรมป่าไม้รับปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 ภายใต้คำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ 64/2557 ซึ่งผู้รับผิดชอบคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาการอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าไม้ (ทุกประเภท) ในลักษณะแปลงรวม โดยได้สำรวจจริงวัดแปลงที่ดินของชุมชนตามมติกรม. 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 ใช้ร่องรอยการทำประโยชน์ตามภาพถ่ายทางอากาศสี (Ortho photo) ปี พ.ศ. 2545 ในการพิสูจน์สิทธิ์ และให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการประจำพื้นที่โครงการเพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ โดยพื้นที่ที่อยู่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2 จะถูกควบคุมไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่มส่วนชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3, 4, 5 กรมป่าไม้จะมีการออกหนังสือสิทธิทำกิน (สทก.) ให้กับ

ชุมชน ตามนโยบายรัฐบาล

นโยบายการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน โดยคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ ทำให้หลายชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งการทับซ้อนของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และการแก้ไขปัญหาที่ดินของรัฐที่ไม่สอดคล้องต่อบริบทในพื้นที่ชุมชน ปัญหาดังกล่าวที่รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินอาจจะตบโจทย์การพัฒนาของรัฐหรือแนวทางการพัฒนาป่าไม้แห่งชาติ แต่ในขณะเดียวกันชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างเต็มที่และชาวบ้านขาดโอกาสในการใช้พื้นที่ตามภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเอง อีกทั้งยังมีข้อจำกัดที่ทำให้ชุมชนชาติพันธุ์ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าได้ สิ่งที่เกิดขึ้นคือความพยายามของชุมชนชาติพันธุ์ในการต่อรองทั้งขบวนการเคลื่อนไหว การประท้วง การรณรงค์ หรือการใช้พื้นที่บนโลกออนไลน์ในการแสดงจุดยืนทางสังคม (Yot Santasombat 2015) โดยมีการใช้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ และสร้างความหมายต่าง ๆ งานวิจัยนี้จึงวิเคราะห์การปรับตัวและการต่อรองนี้และชี้ให้เห็นว่า “วัฒนธรรม” ไม่ใช่สิ่งตายตัว แต่ในความเป็นจริงนั้น วัฒนธรรมและอัตลักษณ์มีความเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่ง และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสถานการณ์สังคม

งานศึกษานี้เลือกพื้นที่ภาคเหนือ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการทำไร่หมุนเวียนมากที่สุดในประเทศไทย ได้แก่ พื้นที่จังหวัด ตาก เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และลำปาง (Paisit Panitkul et al 2017) ซึ่งจังหวัดเหล่านี้อยู่ภาคเหนือทั้งหมด และภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ป่ามากที่สุดในประเทศไทย เมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะจังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้เป็นอันดับ 2 ของภาคเหนือ (Forest Land Management 2023) กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดลำปางส่วนใหญ่อยู่บริเวณพื้นที่สูงหรือพื้นที่โดยรอบภูเขา แต่เดิมแล้ววิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนเหล่านี้เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างยาวนาน และมีอาชีพหลักคือการทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำไร่หมุนเวียนที่มีการปลูกพืชผักหลากหลายชนิดและการเก็บของป่า หรือการใช้ประโยชน์จากป่าในการทำกิจกรรม ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน แต่ในปี พ.ศ. 2532 กรมป่าไม้ก็มาสำรวจพื้นที่เพิ่มเติมเพื่อเตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ และในปี พ.ศ. 2534 หลังจากการสำรวจเพิ่มเติมก็ได้อนุมัติให้ใช้ชื่อว่า “อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท” ซึ่งเป็นพื้นที่เตรียมการ (ยังไม่ได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา) โดยครอบคลุมถึง 5 อำเภอในจังหวัดลำปาง ได้แก่ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอวังเหนือ อำเภอแจ้ห่ม อำเภอแม่เมาะ และอำเภองาว รวม 750,301.26 ไร่ ซึ่งมีเนื้อที่มากที่สุดตั้งแต่มีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติของจังหวัดลำปาง (Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation 2023) ส่งผลให้ชุมชนที่อาศัยบริเวณโดยรอบต้องเผชิญกับพื้นที่ทับซ้อนกับเขตเตรียมการประกาศอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท และชุมชนต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมและการปรับตัว โดยเฉพาะชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอและอาข่าที่ได้รับผลกระทบทั้งพื้นที่ทับซ้อนเขตเตรียมการอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท และเขตป่าสงวนแห่งชาติมากที่สุด เนื่องจากทั้งสองชุมชนอยู่ใกล้กับพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทมากกว่าชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดลำปางที่ได้รับผลกระทบ

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวและการต่อรองของชุมชนบ้านกลาง อำเภอแม่เมาะ และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง อำเภองาว เมื่อพิจารณาถึงงานศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวและการต่อรองของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ผ่านมามีการศึกษาไว้บ้างแล้ว

เช่นงานศึกษาสิทธิชุมชนกับการดำเนินเขตวัฒนธรรมพิเศษไร้หม่นเวียน ของ Paisit Panitkul et al (2017) และงานศึกษาการใช้วัฒนธรรมในการต่อรองนโยบายการจัดการทรัพยากรของรัฐ กรณีศึกษาชุมชนแม่ลานคำ จังหวัดเชียงใหม่ ของ Watchara Srimuangmool et al (2021) ตลอดจนงานศึกษาชนพื้นเมืองกับการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของปกากะญอพื้นที่แม่แจ่ม (2020) ของ Prasit Leepreecha and Kanokwan Meeprom อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่างานศึกษาที่ผ่านมายังไม่ได้กล่าวถึงการปรับตัวและการต่อรองในลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละของการเปรียบเทียบชุมชนที่ยังคงยืนหยัดทำไร้หม่นเวียน และชุมชนที่ทำเกษตรกรรมผสมผสาน

ดังนั้นงานวิจัยนี้จะศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและเติมเต็มช่องว่างความรู้ในการศึกษาปรับตัวและต่อรองของชุมชนชาติพันธุ์ที่อยู่ในจังหวัดลำปาง คือ ชุมชนบ้านกลาง อำเภอมะเมาและชุมชนบ้านแม่ฮ้าง อำเภองาว ว่าด้วยนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐที่มีผลกระทบต่อชุมชนเป็นอย่างมาก โดยได้วิเคราะห์ถึงผลของนโยบายและการจัดการของรัฐต่อชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชน รวมถึงมุ่งเน้นศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การปรับตัวของชุมชน และการเคลื่อนไหวในการช่วงชิงความหมายเพื่อหลุดพ้นจากการกีดกันให้เข้าถึงทรัพยากร และอคติทางชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปะทะของสองชุดความคิดหรือชุดองค์ความรู้ของรัฐและชุมชน งานศึกษานี้ยังได้วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในฐานะเครื่องมือที่ใช้ต่อรองกับนโยบายรัฐ ซึ่งจะนำมาสู่การสร้างทำความเข้าใจ การยอมรับในวิถีกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทำความเข้าใจเรื่องการปรับตัวของชุมชนชาติพันธุ์ต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ โดยเลือกกรณีศึกษาชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง จังหวัดลำปาง และเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นลักษณะความแตกต่างและคล้ายคลึงของการปรับตัวดังกล่าว
2. เพื่อวิเคราะห์การต่อรองของชุมชนชาติพันธุ์ต่อนโยบายการจัดการโดยรัฐ ในชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง จังหวัดลำปาง
3. เพื่อวิเคราะห์ถึงผลที่เกิดขึ้นจากการปรับและการต่อรองของชุมชนชาติพันธุ์ต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ ในชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง จังหวัดลำปาง

ขอบเขตพื้นที่การศึกษา

ศึกษาเฉพาะชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท (พื้นที่เตรียมการ) และป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งได้แก่พื้นที่ ชุมชนกะเหรี่ยงโปว์บ้านกลาง อำเภอมะเมาและชุมชนปกากะญอ-อาข่าบ้านแม่ฮ้าง อำเภองาว จังหวัดลำปาง และพื้นที่อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท (พื้นที่เตรียมการ) โดยทั้งสองชุมชนชาติพันธุ์อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมาอย่างยาวนาน ก่อนการประกาศนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐบาล รวมถึงเป็นโมเดลต้นแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน โดยการใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการดูแลป่า มีการจัดทำข้อมูล มีสัดส่วนการใช้ประโยชน์ มีหมู่บ้านสัตว์ป่า อีกทั้งยังเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอกได้เป็นอย่างดี ทำให้หลายชุมชนก็ได้เข้ามาศึกษา ดูงานและมาปรับใช้กับการพัฒนาในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ว่าคนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกพื้นที่บ้านกลาง

และบ้านแม่ฮ้าง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจและสามารถเชื่อมโยงกับประเด็นการปรับตัวและการต่อรองได้เป็นอย่างดี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิธีการเก็บข้อมูล

1.1) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งบทความในวารสาร หรือบทความทางวิชาการ และข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต ประกอบไปด้วยข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านกลาง อำเภอแม่เมาะ และบ้านแม่ฮ้าง อำเภองาว เช่น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์, สิทธิชุมชน และงานเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับงานศึกษา แล้วนำมาทบทวนแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์ แนวคิดเรื่องการพัฒนาและการอนุรักษ์ แนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวคิดสิทธิชุมชน และด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลนโยบายป่าไม้แห่งชาติ แผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติ แผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้, การบุกรุกที่ดิน และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน นโยบายการจัดการที่ดินโดย ที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมของชุมชน การปรับตัวและการต่อรองทั้งสองมุมมองต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ

1.2) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

1.2.1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการสังเกตในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น การประชุมหมู่บ้าน โดยมีแกนนำในประชุมคือ ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน สิ่งที่ได้จากการสังเกตการณ์ประชุมหมู่บ้านทำให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของคนในชุมชนในการแสดงความคิดเห็น ศักยภาพของชุมชน และการระดมความคิดเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นต้น

1.2.2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมกิจกรรมในช่วงที่ลงภาคสนาม และอยู่ในชุมชนก็ดำเนินวิถีชีวิตเหมือนกับคนในชุมชน โดยผู้วิจัยได้ปรับตัวให้กลมกลืนและสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนผ่านกิจกรรม เช่น การเข้าไปในไร่หมุนเวียน การร่วมกิจกรรมประเพณีแต่งงาน การทำอาหารพื้นถิ่น ซึ่งได้พักอาศัยบ้านของชาวบ้านในชุมชนที่ชุมชนบ้านกลาง และอาศัยที่โบสถ์ของชุมชนบ้านแม่ฮ้าง ระยะเวลาสังเกตแบบมีส่วนร่วมประมาณ 2 เดือน ตั้งแต่ 8 มกราคม – 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566

1.2.3) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ตามการนัดหมายและการสัมภาษณ์โดยตรงทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และได้ซักถามสารทุกข์สุกดิบแล้วค่อยเริ่มเข้าประเด็นที่ต้องการศึกษา พร้อมทั้งสังเกตอาการปฏิกิริยาของผู้ถูกสัมภาษณ์ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรในขณะถูกสัมภาษณ์และหลังสัมภาษณ์เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษา รวมถึงผู้ศึกษาจะเลี่ยงคำถาม และไม่ถามคำถามที่ก่อให้เกิดประเด็นความขัดแย้งทั้งสิ้น โดยประเด็นที่สัมภาษณ์ เช่น กระบวนการจัดการทรัพยากรของชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐและชุมชน การปรับตัวและการต่อรองของชุมชน แรงกดดันจากภายในและภายนอก

ของชุมชนตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและชาวบ้าน เป็นต้น

1.2.4) การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ครั้ง เมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2566 มีผู้เข้าร่วมจำนวน 10 คน ณ ศาลาชุมชนบ้านกลาง อำเภอแม่เมาะ เวลา 10.00 – 12.00 น. เป็นผู้ที่มิประสบการณในการปรับตัวและการต่อรองต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ ซึ่งมีเครื่องมือ คือ แนวคำถามและประเด็นต่าง ๆ ให้ผู้สนทนาทุกคนสามารถมีอิสระในการตอบได้ เช่น การจัดการทรัพยากรของชุมชน ประเด็นการยื่นหยัดต่อสู่การทำไร่หมุนเวียน สถานการณ์ของชุมชน และการปรับตัวของชุมชนต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ

2) การเลือกผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General information) และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General information) เป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยไม่ได้เจาะจง จำนวน 10 คน แต่เป็นบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไป สถานการณ์ ความคิดเห็น รวมทั้งการปรับตัวและการต่อรองของชุมชนบ้านกลางและบ้านแม่ฮ้างต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐได้ เช่น ชาวบ้านในชุมชนที่มีความเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มให้ข้อมูลทั่วไปมีเพศชาย และเพศหญิง ประกอบไปด้วยอาชีพทำเกษตรกรรม อาชีพค้าขาย ที่ให้ทัศนะต่อการปรับตัวและการต่อรองของชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การทำเกษตรกรรม และผลกระทบจากนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 10 คน ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ บุคคลในชุมชนบ้านกลาง อำเภอแม่เมาะ จำนวน 20 คน และผู้ให้ข้อมูลหลักชุมชนบ้านแม่ฮ้าง อำเภอางว จำนวน 20 คน รวมเป็น 40 คน ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาญ์ชาวบ้าน และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม และผู้ให้ข้อมูลหลักที่มาจากหน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง จำนวน 7 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตป่าไม้จังหวัดลำปาง ผู้จัดทำเพจตะลอนตะหลอด: ชาติพันธุ์ลำปาง-แพร่ สื่ออิสระภาคเหนือ เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนลำปาง เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาเกษตรลำปาง และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท รวมเป็นจำนวน 57 คน

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

1) แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์

การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์มีหลากหลายรูปแบบในการต่อรองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี และเกิดความเท่าเทียมกันในสังคม โดยสถานการณ์ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ออกมาเคลื่อนไหวในหลายประเทศ เช่น ประเทศแถบอเมริกา มีหลังช่วงปี ค.ศ. 1980 กลุ่มชาติพันธุ์เผชิญกับความหวาดกลัวทั้งการสังหารหมู่ การเลือกปฏิบัติ และความยากจน จึงทำให้ไม่สามารถทนต่อสถานการณ์เหล่านี้ได้ จึงได้ออกมาเรียกร้องให้สังคมได้ตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมกันกับสถานการณ์ที่พวกเขาเผชิญอยู่ ดังในประเทศกัวเตมาลา หลังปี ค.ศ. 1982 กลุ่มติตอาจุจำนวน มากได้มารวมตัวกันจัดตั้งองค์กรทางการเมือง คือ การปฏิวัติแห่งชาติกัวเตมาลา (Guatemalan

National Revolutionary Unity) ต่อต้านชนชั้นสูง ซึ่งกลุ่มดังกล่าว มีการรณรงค์เพื่อสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์และพยายามฟื้นฟูอัตลักษณ์ผ่านการปฏิบัติทางวัฒนธรรมของชาวมายัน ระยะต่อมา ในปีค.ศ. 1985 การออกมาเรียกร้องดังกล่าวนี้ได้รับการยอมรับ และให้ความคุ้มครอง เช่น ศาสนา สิทธิในการจัดการทรัพยากรที่ดิน รวมถึงพื้นที่อยู่อาศัยภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งกัวเตมาลา (Priti Singh 2018)

ระยะหลังการเคลื่อนไหวมีความหลากหลายมากขึ้น โดยมีการใช้เทคโนโลยีติดต่อสื่อสารระหว่างองค์กร ชุมชน และหน่วยงานรัฐ ซึ่งทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้แสดงจุดยืนในการสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดียในรูปแบบใหม่และสร้างสรรค์มากขึ้น เช่น การทำคลิปวิดีโอ การใช้ภาพสื่อสาร การทำเพลง ละคร ภาพยนตร์ เป็นการนำเสนออัตลักษณ์วัฒนธรรม ซึ่งการเคลื่อนไหวดังกล่าวช่วยให้สังคมรับรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการต่อรองที่มีการสื่อสารรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และมองเห็นคุณค่าของการมีตัวตนในโลกออนไลน์ แต่ในขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังพบข้อจำกัดในบางพื้นที่ในการใช้อินเทอร์เน็ตที่ไม่ได้ครอบคลุมถึงพื้นที่ห่างไกล ตลอดจนการเคลื่อนไหวผ่านโซเชียลมีเดียสามารถเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องสิทธิทางวัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้ และสร้างการสนับสนุนที่เข้มแข็งระหว่างนักเคลื่อนไหวและพลเมืองทั่วโลก เพื่อเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น (Lupien 2020)

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวที่นำมาศึกษาจะสามารถเชื่อมโยงกับงานศึกษาของผู้วิจัยได้ คือ การต่อรองหรือขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่อ่าง อาศัยอยู่ในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไททำให้ทั้งสองชุมชนชาติพันธุ์ได้รับผลกระทบในการดำเนินชีวิต เนื่องจากชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่ามา ทั้งนี้ยังถูกกีดกันและไม่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้เหมือนแต่ก่อน และทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต้องออกมาต่อรองกับรัฐ เช่น การชุมนุม/รณรงค์/เรียกร้อง และการสร้างพื้นที่แห่งจิตวิญญาณ เพื่อยังคงให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้

2) แนวคิดการพัฒนาและการอนุรักษ์

การพัฒนา” เกิดขึ้นเพื่อนำมาใช้เรียกวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคตะวันตก ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยมีแนวทางในการพัฒนาเพื่อสร้างความทันสมัย ความเจริญเติบโต และเพื่อฟันความยากจน ในระยะต่อมาองค์กรสหประชาชาติ (UN) ได้นำมาใช้พัฒนาประเทศสมาชิก เพื่อเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การเมือง และสังคมด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ (Jamaree ChiangThong 2006)

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ด้วยการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งมุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตในด้านเศรษฐกิจ สังคม อุตสาหกรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ (Jamaree ChiangThong 2006) การพัฒนาของประเทศไทยนั้นก็ยังพบข้อจำกัดและไม่สามารถตอบโจทย์แก่ผู้คนบางกลุ่มให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามเป้าหมายแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศได้ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนพื้นที่สูง ต่างได้รับผลกระทบจากการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การอพยพคนออกจากป่า เนื่องจากพื้นที่

ทับซ้อนกับเขตป่าอนุรักษ์และเขตป่าสงวนแห่งชาติ วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมถูกมองว่าเป็นอุปสรรคในการพัฒนาอย่างการทำไร่หมุนเวียน ส่งผลให้ชุมชนมีการปรับตัวเป็นอย่างมาก เนื่องจากถูกจำกัดสิทธิในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า ไม่สามารถดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้อีกทั้งหวั่นเกรงการถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ดังนั้นรัฐจึงได้กำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ แนวคิดอนุรักษ์จึงเกิดขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่า โดยมีนโยบายป่าไม้แห่งชาติที่ออกมาเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ในประเทศ เพราะจากการสำรวจพบว่าพื้นที่ป่าภาคเหนือที่มีการบุกรุกมากที่สุด รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง ได้แก่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน น่าน พิจิตร โขงเจียม เพชรบูรณ์ เลย กระบี่ เชียงใหม่ ตาก อุบลราชธานี สุโขทัย และนครราชสีมา (Commission on Natural Resources and Environment National Legislative Assembly, 2015) ส่งผลให้ชุมชนมีการปรับตัวเป็นอย่างมาก เนื่องจากถูกจำกัดสิทธิในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า ไม่สามารถดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้อีกทั้งหวั่นเกรงการถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นต้น

3) แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)

ความเป็นรากเหง้าของแต่ละบุคคลสามารถบ่งบอกถึงความแตกต่างได้ถึง “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่รวมไปถึงการมีวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ร่วมกัน เช่น อาหาร ตำนาน นิทาน การแต่งกาย ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมภายในสังคมเดียวกันเกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม แต่ในขณะเดียวกันอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ก็ไม่ได้กำหนดตายตัว แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปบริบทสังคมและสภาพแวดล้อม รวมทั้งขึ้นอยู่กับบุคคลในการนิยามอัตลักษณ์หรือการแสดงออกทางวัฒนธรรมนั้นออกมา

Amara Phongsaphit (1998) ได้อธิบายว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ สามารถบ่งบอกถึงความแตกต่าง โดยอาจมีบรรพบุรุษร่วมกัน วัฒนธรรมเดียวกัน ผ่านการสื่อสาร การพูดคุย หรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ในขณะเดียวกันบุคคลหนึ่งสามารถสื่อสารได้หลายภาษาและหลากหลายวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นถึงจิตสำนึกและความเป็นตัวตนที่เปลี่ยนแปลงได้ โดยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้นมา และวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์อยู่บริเวณใกล้เคียงหรือสังคมเดียวกัน มีระเบียบกฎเกณฑ์หรือข้อตกลงร่วมกัน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และยึดถือปฏิบัติตาม (Amara Phongsaphit, 1998)

ในทำนองเดียวกัน Yot Santasombat (2015) ได้อธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความเป็นพลวัตและเลื่อนไหลไปตามสถานการณ์ ผลประโยชน์ ซึ่งช่วยให้เราสามารถมองเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อีกทั้งมองเห็นกระบวนการสร้างตัวตนขึ้นมาในสังคมย่อย เช่น การแบ่งแยกเขาแบ่งแยกเราด้วยความเหมือนหรือความแตกต่าง ซึ่งอาจนำมาสู่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นผู้วิจัยได้นำแนวคิดนี้มาเพื่อทบทวนและทำความเข้าใจในความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของการปรับตัวและการต่อรองเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในงานศึกษาดังกล่าว

4) แนวคิดสิทธิชุมชน (Community Rights)

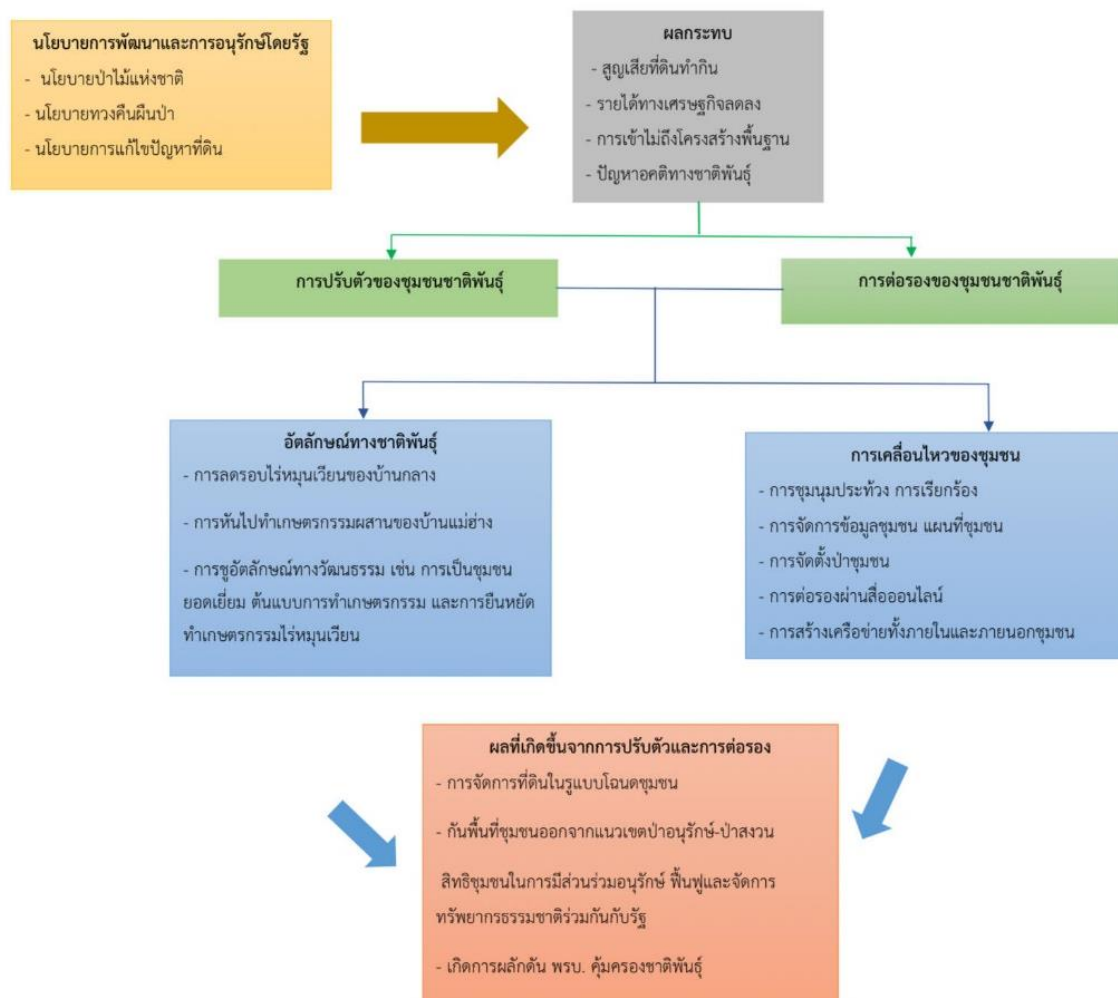
ประเทศไทยได้เริ่มการรับรองสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเป็นครั้งแรก เมื่อพ.ศ. 2540 หลังจากที่เกิดการปฏิรูปบ้านเมือง จึงเน้นไปที่การมีส่วนร่วมของประชาชน การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และการยอมรับการมีอยู่ของสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ ตลอดจนเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยได้บัญญัติเนื้อหาในมาตรา 46 “บุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดี ของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลและยั่งยืน ” (The secretariat of the house of representatives, 2020)

ต่อมาปี พ.ศ. 2550 ได้มีบทบัญญัติ สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน แต่ได้ขยายการคุ้มครองสิทธิชุมชนให้ครอบคลุมมากขึ้น ต่อมารัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติสิทธิชุมชนในมาตรา 66 ไว้ว่า บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนหรือชุมชนดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรม (The secretariat of the house of representatives, 2020) โดยสภาพทางกฎหมายโดยทั่วไปของชุมชนในประเทศไทยนั้น ยังไม่มีการรับรองสภาพทางกฎหมายของชุมชนไว้อย่างชัดเจน กฎหมายไทยฉบับแรกๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามการรับรองสิทธิชุมชนคือพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พ.ศ. 2482 มีเนื้อหาที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่ไม่ได้กล่าวถึงการได้ประโยชน์ในลักษณะของส่วนแบ่ง (Wit Jeraphat, 2010) ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดสิทธิชุมชนมาร่วมในการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อที่ได้กำหนดไว้ ในการที่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ รวมถึงสิทธิชุมชนที่ได้บัญญัติไว้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์จริงอย่างไรที่ จึงทำให้ผู้วิจัยได้เลือกนำแนวคิดสิทธิชุมชนมาร่วมวิเคราะห์ถึงงานดังกล่าวนี้ร่วมด้วย

กรอบแนวคิดการศึกษา

นโยบายการพัฒนาและการอนุรักษ์โดยรัฐเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ่าง เนื่องจากการพัฒนาของประเทศไทยมุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รวมไปถึงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วยเช่นกัน ตลอดจนการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ดิน หิน ต้นน้ำ ลำธารต่าง ๆ นำมาสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านี้ให้เกิดความยั่งยืน เนื่องจากปัจจุบันนี้ป่าไม้ในประเทศไทยมีการลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในอดีตการบริหารจัดการของรัฐมุ่งเน้นการพัฒนาเป็นสำคัญ ไม่ได้คำนึงถึงการอนุรักษ์ส่งผลให้สภาพป่ามีความเสื่อมโทรมจากการพัฒนาอุตสาหกรรม การขยายตัวของเมือง และการบุกรุกพื้นที่ป่า ดังนั้นจึงทำให้รัฐบาลได้เกิดนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขึ้นมา เช่น นโยบายป่าไม้แห่งชาติ นโยบายทวงคืนผืนป่า และนโยบายการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติ แต่ในขณะเดียวกันนโยบายเหล่านี้ไม่ได้คำนึงถึงคนอีกจำนวนหนึ่ง คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ต่างได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยผลกระทบที่ชุมชนต้องเผชิญ ได้แก่ ชุมชนสูญเสียที่ดินทำกิน รายได้ทางเศรษฐกิจลดลงจาก

การเข้าไปเก็บของป่าไม่ได้ การเข้าไม่ถึงโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากพื้นที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ และปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ที่มองว่า พวกเขาเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า บุกรุกป่า และการทำเกษตรกรรมไร่หมุนเวียนเป็นภัยต่อธรรมชาติ ซึ่งผลกระทบเหล่านี้ได้สร้างแรงกดดันต่อชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างเป็นอย่างมาก จึงทำให้ชุมชนได้มีการปรับตัวและการต่อรองต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ คือ อัตลักษณ์ทางชาติของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป ชุมชนบ้านกลางลดรอบไร่หมุนเวียน ชุมชนบ้านแม่ฮ้างไม่มีที่ดินทำกินจึงหันไปทำเกษตรกรรมผสมผสาน รวมถึงชุมชนได้ชูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น การเป็นชุมชนยอดเยี่ยม ต้นแบบการทำเกษตรกรรม และการยื่นหยัดทำเกษตรกรรมไร่หมุนเวียน ต่อมาเป็นการเคลื่อนไหว ชุมชนได้มีการต่อรองโดยการเคลื่อนไหวชุมนุมประท้วง การเรียกร้อง การจัดการข้อมูลชุมชน แผนที่ชุมชน การจัดตั้งป่าชุมชน การต่อรองผ่านสื่อออนไลน์ และการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือในการเพิ่มอำนาจและความชอบธรรม

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา
ที่มา: จัดทำโดยคณะผู้วิจัย

ในการต่อรองกับรัฐ โดยผลที่เกิดขึ้นของชุมชนบ้านกลางและบ้านแม่ฮ้างหลังจากการปรับตัว และการต่อรอง เพื่อให้เกิดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน โดยข้อเสนอให้รัฐมีการจัดการ ที่ดินในรูปแบบโฉนดชุมชน รัฐกันพื้นที่ชุมชนออกจากแนวเขตป่าอนุรักษ์-ป่าสงวนแห่งชาติ และ ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์ ปันฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันกับรัฐตามบทบัญญัติ รัฐธรรมนูญของประเทศไทย เนื่องจากสิทธิชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ รวมถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและช่วยกันอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรเหล่านั้นตาม ขอบเขตของกฎหมาย จารีตและประเพณี ตลอดจนเกิดการผลักดันพระราชบัญญัติคุ้มครองวิถี ชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองให้ชุมชนได้มีสิทธิที่ดินทำกิน และมีเกิดการยอมรับในวิถีชาติพันธุ์ ดังตารางรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายได้ ดังภาพที่ 1

สรุปผลการศึกษา

1) ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง จังหวัดลำปาง

1.1) ชุมชนบ้านกลาง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ไป่ว มีอายุมากกว่า 300 ปี ลักษณะภูมิศาสตร์ของชุมชนเป็นแอ่งกระทะ อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล ประมาณ 500-600 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การเกษตรที่หลากหลายเป็นระบบนิเวศที่เกื้อกูลได้อย่างสมดุล พื้นที่ของชุมชนบ้านกลางมี 23,066 ไร่ แบ่งพื้นที่ตามการใช้ประโยชน์เป็น พื้นที่ป่าชุมชน 16,752.64 ไร่ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ 2,752.11 ไร่ พื้นที่ไร่นา 2,189.37 ไร่ พื้นที่หมู่บ้านสัตว์ป่า 765.84 ไร่ พื้นที่สวน และ พื้นที่ทำนา รวมกันเป็น 531.54 ไร่ และพื้นที่อยู่อาศัยหรือชุมชน 58.81 ไร่ เป็นต้น (Somchat Raksongplu. Interview 19 January 2023)

1.2) ชุมชนบ้านแม่ฮ้าง อำเภองาว จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนที่มีสองกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบไปด้วยชาวบ้านที่เป็นปกากะญอ และชาวบ้านกลุ่มอาข่า ซึ่งจะอาศัยอยู่ในชุมชน เดียวกัน ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชนบ้านแม่ฮ้างอยู่บนพื้นที่ภูเขาเรียงสลับซับซ้อนกัน ลาด ต่ำลงมาทางทิศใต้และทิศตะวันออกของชุมชน พื้นที่ของชุมชนบ้านแม่ฮ้างมีพื้นที่ทั้งหมด 14,697 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่สวนเกษตร 1,304 ไร่ พื้นที่ทำนา 200 ไร่ พื้นที่ชุมชนประมาณ 50 ไร่ และพื้นที่ป่ากว่า 13,000 ไร่ ทั้งนี้พืชเศรษฐกิจของชุมชน คือ หน่อไม้เช่นเดียวกับชุมชนบ้าน กลางที่เป็นผลผลิตสร้างรายได้หลักให้แก่ชุมชน (Arun Yela, Interview 9 February 2023)

2) สถานการณ์ป่าไม้ของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

ประเทศไทยมีการกำหนดแผนปฏิบัติงาน เป็นแผนทั้งหมด 3 ระดับ โดยมียุทธศาสตร์ชาติ เป็นแผนระดับแรก ซึ่งเป็นกรอบในการจัดทำแผนงานเพื่อให้สู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลแล้วถ่ายทอดลงสู่แผนระดับที่ 2 และแผนระดับที่ 3 โดยแผนระดับที่ 2 ได้แก่ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ ต่อมาเป็นแผนระดับ 3 เป็น ปฏิบัติการและแผนปฏิบัติราชการ แผนดังกล่าวได้มีนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะ แผนการพัฒนาป่าไม้ของประเทศไทย เป็นกลไกหรือเครื่องมือในการนำเป้าหมายของนโยบาย ป่าไม้แห่งชาติสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งมีเป้าหมาย 3 ด้าน ได้แก่ การจัดการป่าไม้ ด้าน

การใช้ประโยชน์ผลผลิตและบริการ อุตสาหกรรมป่าไม้ ด้านการพัฒนาระบบบริหารและองค์กร ซึ่งแต่ละด้านจะครอบคลุมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ เพื่อให้ประเทศไทย มีพื้นที่ป่าไม้เหมาะสม และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เพื่อหยุดยั้งและป้องกันการทำลายทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่าของชาติ นโยบายเหล่านี้นำมาสู่การจัดตั้งแผนแม่บทการแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2557 โดยหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ โดยมุ่งเน้นการรักษาพื้นที่ป่าไม้อย่างน้อยร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศภายใน 10 ปี และส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

ดังนั้นจึงมีคำสั่งลงมารกรมป่าไม้เป็นแผนระดับหน่วยงาน เป็นผู้รับดำเนินนโยบายของรัฐบาลตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 64/ 2557 เรื่อง การปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ หรือนโยบายทวงคืนผืนป่า โดยเริ่มการสำรวจตามโครงการจัดการทรัพยากรที่ดินตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา โดยยึดเกณฑ์แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศมาตราส่วน 1 : 4000 จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหลักเกณฑ์ในการดำเนินการสำรวจพื้นที่ การสำรวจรังวัดแปลงที่ดินที่มีผู้คนถือครองเพื่ออยู่อาศัยและทำกิน ทั้งนี้หากพื้นที่ใดผ่านการตรวจถือครองที่ดินแล้วก็ดำเนินการพิสูจน์สิทธิต่อไป โดยใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2545 หากหลังจากนั้นถือว่ากลายเป็นผู้บุกรุกใหม่ หรือถ้าหากจำเป็นต้องอพยพคนออกจากพื้นที่เพื่อฟื้นฟูป่าให้เข้าสู่สภาพสมบูรณ์ก็สามารถทำได้และให้มีการดำเนินการมาตรการชดเชยอย่างเหมาะสม (Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation, 2015) ส่งผลให้ชุมชนบริเวณรอบ โดยเฉพาะชุมชนบ้านกลาง อำเภอมะแมะ และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง อำเภอมะแมะ ที่มีพื้นที่ดินทำกินและพื้นที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตเตรียมประกาศทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงทั้งพื้นที่ทับซ้อนกับป่าสวนแห่งชาติแม่ตา-แม่มาย และทับซ้อนกับเขตอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท (พื้นที่เตรียมการ) ส่งผลให้ชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง ต้องมีการปรับตัวและการต่อรองเพื่อสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนชาติพันธุ์

ซึ่งป่าไม้บริเวณโดยรอบของชุมชนบ้านกลาง อำเภอมะแมะ และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง อำเภอมะแมะ อยู่ในเกณฑ์คุณภาพลุ่มน้ำชั้น 1 และ 2 โดยพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 คือ พื้นที่ลุ่มน้ำที่ต้องสงวนไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นพื้นที่สูงตอนบนของลุ่มน้ำที่ควรอนุรักษ์ไว้ เนื่องจากอาจมีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่หุบเขา หน้าผา ปกคลุมไปด้วยป่าดงดิบ ป่าสนเขา หรือป่าชนิดอื่น ๆ และยังมีความลาดชันของพื้นที่ 60 % ที่ง่ายต่อการพังทลาย ส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 2 เป็นพื้นที่เหมาะสมสำหรับการเป็นลุ่มน้ำรองลงมาจากคุณภาพลุ่มน้ำชั้น 1 สามารถใช้ประโยชน์ เช่น การทำไม้ และการทำเหมืองแร่ โดยพื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าเบญจพรรณ มีลักษณะเป็นพื้นที่สูง มีความลาดชันปานกลาง ระหว่าง 35 – 50% และพื้นที่ป่ามีการแผ้วถางทำลาย สภาพเสื่อมโทรม (Royal Forest Department 2022)

ภายใต้คำสั่งรัฐมนตรี คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คพช.) 64/2557 และ 66/2557 มีการสำรวจโดยใช้มติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 และการสำรวจพื้นที่ 5 ลุ่มน้ำ ซึ่งมีเกณฑ์ต้องมีการทำกินอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหากไม่ได้ใช้ประโยชน์เพียง 1 ปี พื้นที่เหล่านี้จะ

กลายเป็นของรัฐ ดังนั้นจึงส่งผลกระทบต่อการทำเกษตรกรรมอย่างการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง ที่มีการเปลี่ยนแปลงหมุนเวียนพื้นที่ 4-7 ปี หรือมากกว่านั้น หากพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในช่วงที่มีการพักฟื้นดินเพื่อให้เป็นป่า และตรงกับภาพถ่ายทางอากาศจะถือว่าพื้นที่นั้นเป็นเขตป่าของรัฐ และเมื่อถึงรอบในการทำไร่หมุนเวียนในปีนั้นชาวบ้านจึงไม่สามารถใช้ที่ดินได้อีกจึงได้กลายเป็นผู้บุกรุกป่าสะท้อนให้เห็นว่าหลักเกณฑ์ที่รัฐนำมาใช้จัดการเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม่ได้ครอบคลุมถึงชุมชนและการใช้ประโยชน์ได้เลย จึงทำให้ชาวบ้านต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต

โดยใน ปี พ.ศ. 2493 – 2514 ชุมชนบ้านกลางถูกสัมปทานไม่ถึงสามครั้ง โดยการสัมปทานป่าไม้ครั้งแรกของชุมชนบ้านกลางให้กับบริษัทบอมเบย์ - เบอร์มาเป็นบริษัทต่างชาติ ทำให้ป่าไม้ในตอนนั้นถูกทำลายไป ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 มีการสัมปทานป่าไม้อีกครั้งให้กับบริษัทไม้ในประเทศไทย ไม้หลาย ๆ ชนิด นอกเหนือจากไม้สักถูกทำลายด้วยเช่นกันและครั้งสุดท้ายเป็นการสัมปทานป่าไม้ให้กับนายทุน ส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในช่วงนี้ได้ถูกทำลายไปค่อนข้างมากและสภาพป่ามีความเสื่อมโทรม แหล่งความมั่นคงทางอาหารก็สูญหายไปด้วยเช่นกัน

พ.ศ. 2534 อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทได้มีการสำรวจเพิ่มเติมในพื้นที่ป่าและพื้นที่โดยรอบของอุทยาน ป่าแม่ยาง-ป่าแม่เงา ป่าแม่ตา-ป่าแม่มาย ป่าแม่เงาผิงขวา ป่าแม่โป่ง ที่อำเภอเมือง อำเภอแจ้ห่ม และอำเภองาวเพื่อเป็นป่าอนุรักษ์ มีการอนุมัติชื่อ “อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท” เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2534 เพื่อเตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ

พ.ศ. 2540 ชุมชนบ้านกลาง ได้รับการแก้ไขปัญหาดินในเขตป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทในมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 และ 19 เมษายน โดยกระบวนการตรวจสอบสิทธิ์ได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการระดับอำเภอส่งต่อให้คณะกรรมการระดับจังหวัดพิจารณาจนต้องยุติลงไป เนื่องจากการแก้ไขปัญหาดินที่ป่าของรัฐมีความขัดแย้งกับแนวทางการแก้ไขของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คนน.) จากการรังวัดที่ดินที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต้องสูญเสียพื้นที่ไร่หมุนเวียนไปกว่าครึ่งหนึ่งจากที่เคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมไร่หมุนเวียนมาก่อน

พ.ศ. 2557 เกิดรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และมีคำสั่งที่ 64/2557 เรื่อง การปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ หรือนโยบายทวงคืนผืนป่า

พ.ศ. 2558 ในรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชประกาศให้เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติทั่วทุกแห่งเป็นเขตป่าอนุรักษ์ เดิมทีชุมชนบ้านแม่ฮ้าง อำเภองาวไม่ได้ทำไร่หมุนเวียนหลักจากนั้นก็มาทำข้าวไร่ แล้วมาปลูกข้าวโพด แต่พอมาในปี พ.ศ. 2559 ก็ได้หันมาทำเกษตรกรรมผสมผสาน เริ่มต้น 10 ครัวเรือนและได้เข้าร่วมโครงการจัดการที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เพื่อแก้ไขปัญหาและจัดสรรที่ดินให้แก่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการรุกรานเขตป่าสงวน การไร่ที่ดินทำกินของเกษตรกร โดยไม่ได้เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง เพื่อป้องกันกันกระจายสิทธิการถือครองที่ดิน และเป็นมาตรการป้องกันการเปลี่ยนมือไปอยู่ในการครอบครองของผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกร ซึ่งทำให้ชุมชนบ้านแม่ฮ้าง อำเภองาวได้ขอทำการจัดสรรที่ดินดังกล่าวตามแนวทางศาสตร์พระราชาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยรูปแบบ โคก หนองนาโมเดล

3) การปรับตัวของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ

3.1) การเปลี่ยนแปลงวิถีการทำเกษตรกรรมของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

การปรับตัวด้านการทำเกษตรกรรมของชุมชนบ้านกลาง คือ การลดรอบไร่หมุนเวียนลง และลดขนาดของพื้นที่แปลงไร่หมุนเวียน โดยชุมชนบ้านกลางลดรอบจำนวนปีของไร่หมุนเวียนจากเดิม 10-15 ปี เหลือเพียง 4-7 ปี แต่ในขณะเดียวกันไร่เหล่าที่ปล่อยไปไม่สามารถพักฟื้นได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้พืชผักไม่สมบูรณ์ ข้าวที่ผลิตตกต่ำ เพราะดินมีแร่ธาตุไม่เพียงพอ และการจำกัดพื้นที่ไร่หมุนเวียนทำให้พืชหรือผลไม้บางพันธุ์ที่มีขนาดใหญ่ และระยะเติบโตนานก็ไม่สามารถปลูกในไร่หมุนเวียนกลายเป็นว่าชุมชนสูญเสียแหล่งความมั่นคงทางอาหาร และเศรษฐกิจในครัวเรือนถดถอยลง นอกจากนี้ในการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนบ้านกลาง ผู้ที่จะทำต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติก่อน และระบุให้ชัดเจนว่าทำพื้นที่ไหน ใช้พื้นที่เท่าใด ใครจะทำไร่หมุนเวียนบ้าง รวมถึงปลูกพืชอะไร ถางไร่ เผาไร่เมื่อใด เป็นต้น ทั้งนี้ได้ถูกลดขนาดพื้นที่ของไร่หมุนเวียน ชาวบ้านก็ไม่สามารถปลูกพืช ผลไม้ที่มีการใช้พื้นที่มากและใช้เวลานานได้ เนื่องจากขนาดของพื้นที่แปลงมีจำกัดและไม่เพียงพอต่อการปลูกพืชพรรณชนิดอื่น ๆ

“...ชุมชนบ้านกลางมีวิถีชีวิตหลักคือการทำเกษตรกรรม แต่เมื่อมีกฎหมายและนโยบายเหล่านี้เข้ามา ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนมีการปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก เราต้องรับมือกับสิ่งที่เราไม่เคยเจอมาก่อน ผลกระทบที่เราเจอ เช่น การทำไร่หมุนไม่ได้ เนื่องจากทับซ้อนกับ พ.ร.บ. ป่าสงวนที่เมื่อมีการแผ้วถาง การเข้าไปในป่าเจ้าหน้าที่ก็สามารถใช้กฎหมายเหล่านี้มาจัดการกับชาวบ้านได้ ทำให้เรารู้สึกว่าเราไม่ได้รับความเป็นธรรมทั้งชุมชนและตัวเราเอง จึงคิดว่าถ้ายึดตามกฎหมายทั้งหมด วิถีชีวิตชุมชนก็ล่มสลาย เพราะฉะนั้นเราจึงยอมไม่ได้ต้องลุกขึ้นมาปกป้องวิถีชีวิตของพวกเราในชุมชนบ้านกลางโดยการออกมาเรียกร้อง ออกมาชุมนุมที่ศูนย์ราชการเชียงใหม่ร่วมกับกลุ่มกะเหรี่ยงทั่วภาคเหนือ...”
นายพล (นามสมมุติ), สัมภาษณ์ 19 มกราคม 2566

กลายเป็นแรงกดดันของชุมชนที่ต้องมีการปรับตัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยรัฐไม่สามารถรับรองสิทธิที่ดินของพื้นที่ไร่หมุนเวียน และการพยายามให้ชุมชนลดรอบไร่เหล่า โดยไม่ได้พิจารณาถึงข้อเท็จจริงในระบบเกษตรกรรม นอกจากนี้มาตรการห้ามเผาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชนบ้านกลางก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน เนื่องจากในการถางไร่เหล่าเพื่อทำไร่หมุนเวียนต้องมีการเผาวัชพืชรากก่อนที่จะปลูกข้าวและปลูกพืชผักได้ โดยช่วงการเผาไร่เป็นเดือนเมษายน คือช่วงต้นฤดูฝนต้องอาศัยน้ำฝนในการกักเก็บความชื้นของดิน ก่อนที่มีการเผาไร่ก็ได้ทำแนวกันไฟ เป็นระยะทาง 36 กิโลเมตรในบริเวณโดยรอบของไร่หมุนเวียน และมีชาวบ้านเฝ้าอยู่ตลอดเวลาเพื่อป้องกันการลุกลามของไฟไปยังบริเวณอื่น ถึงแม้จะมีนโยบายหรือโครงการแก้ไขปัญหาดินแห่งชาติของรัฐก็ตาม ไม่ได้ทำให้ชุมชนสามารถดำรงวิถีชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมของตนเองได้ และ

ไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน จึงทำให้ชุมชนบ้านกลางเป็นชุมชนที่ไม่สามารถรับเอานโยบายการแก้ไขปัญหาที่ดินแห่งชาติ เนื่องจากนโยบายนี้ไม่ได้ตอบโจทย์ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านกลาง อำเภอมะเมาะจึงทำให้ชุมชนต้องมีการปรับตัวมากขึ้น

เช่นเดียวกับชุมชนบ้านแม่ฮ้างที่เคยทำเกษตรกรรมไร่หมุนเวียนมาก่อนหลายครัวเรือน แต่พื้นที่ดินทำกินทับซ้อนกับเขตเตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทและเขตป่าสงวนแห่งชาติจำนวนหลายพันไร่ อีกทั้งยังอยู่ในเกณฑ์คุณภาพลุ่มน้ำ 1 และ 2 เช่นเดียวกับชุมชนบ้านกลาง ดังนั้นชุมชนบ้านแม่ฮ้างจึงได้เข้าร่วมโครงการ คทช. ที่เป็นการแก้ไขปัญหาสำหรับเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินและพื้นที่เกษตรอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์ ซึ่งหน่วยงานรัฐได้มีการจัดสรรที่ดินให้แก่ชุมชนบ้านแม่ฮ้างในการทำเกษตรกรรมในรูปแบบสหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคงแทนการทำไร่หมุนเวียนในอดีต โดยมีหน่วยงานรัฐเข้ามาแนะนำ สนับสนุนและส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสาน โดยริเริ่มทำเกษตรกรรมในปี พ.ศ. 2559 จากที่ผู้นำชุมชนเริ่มเห็นถึงปัญหาในพื้นที่ดินชุมชนทับซ้อนกับเขตอุทยานแห่งชาติและเขตป่าสงวนแห่งชาติส่งผลให้ไม่สามารถประกอบเกษตรกรรมไร่หมุนเวียนได้ จึงเริ่มหาวิธีและประชุมหมู่บ้านว่าครัวเรือนใดมีความต้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปทำเกษตรผสมผสาน ดังนั้นเมื่อหารือร่วมกันก็เริ่มต้นจำนวน 10 ครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำกินจากไร่ข้าวโพดมาทำเกษตรผสมผสานทำจนในปัจจุบันนี้ รวมแล้ว 30 กว่าครัวเรือน โดยสำนักงานเกษตร จังหวัดลำปางช่วยสนับสนุนจัดหาพันธุ์พืชให้ทางชาวบ้านมี เริ่มจากปลูกพืชเศรษฐกิจควบคู่กัน 3 ชนิด ได้แก่ อะโวคาโด เงาะโรงเรียน และไผ่ชางหม่น นอกจากนี้แนวคิดหลักในการทำวนเกษตรผสมผสานนี้ มาจากรัชกาลที่ 9 นำศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจชุมชนมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญา วัฒนธรรมของตนเอง อีกทั้งก่อนเริ่มปลูกพืชชนิดใดต้องมีการวางแผนอย่างถี่ถ้วนที่จะปลูกต้นไม้ไว้เพื่อด้านลมและพายุฝน ทั้งนี้ก็ยังมีการขุดร่องน้ำให้เป็นทางน้ำไหลเพื่อที่เวลาฝนตกน้ำไม่ขัง และดินก็ชุ่มชื้นเป็นอย่างดี ซึ่งการทำเกษตรผสมผสานนับว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากสำหรับชุมชนบ้านแม่ฮ้าง เนื่องจากมีหลายชุมชน โรงเรียน มหาวิทยาลัย และองค์กรต่าง ๆ ที่สนใจ ได้แวะเวียนเข้ามาศึกษาเป็นแนวทางในการทำเกษตรผสมผสานภายในชุมชนเป็นอย่างมาก

3.2) การใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

ชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างมีการเก็บของป่าทั้งบริโภคในครัวเรือนและนำมาจำหน่าย โดยชุมชนบ้านกลางจะเน้นการเก็บของป่าเพื่อยังชีพในครัวเรือนมากกว่าชุมชนบ้านแม่ฮ้าง ในป่ามีพืชพรรณ ผลไม้ รังผึ้ง ครั่ง และสมุนไพรต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อชุมชนจึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนขาดรายได้ แต่ปัจจุบันนี้เมื่อมีการประกาศเป็นเขตเตรียมการอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทและป่าสงวนแห่งชาติทำให้ไม่สามารถเข้าไปเก็บของป่าได้อีก แต่ในขณะเดียวกันถ้ามีความจำเป็นต้องเข้าป่าต้องมีการดำเนินเรื่องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหรือเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ก่อน พอมาในระยะหลังชุมชนบ้านแม่ฮ้างได้หาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงได้นำพืชพรรณต่าง ๆ ที่ปลูกในสวนเกษตรผสมผสานมาแปรรูปเป็นสินค้า หรือนำมาจำหน่ายผ่านการออกโครงการของสำนักงานพัฒนาชุมชนของจังหวัดลำปางเช่น ข้าว อะโวคาโด กาแฟ กล้วย สับปะรด และแครอท ทำให้ชุมชนบ้านแม่ฮ้าง มีรายได้ทางเศรษฐกิจที่มาจากการทำสินค้าจำหน่าย รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นมีความแตกต่างกับชุมชนบ้าน

กลางที่เน้นการเก็บของป่ามากกว่าและมีการปรับตัวได้ยากเพราะในระยะหลังชุมชนบ้านกลางขาดรายได้ที่มาจากการเก็บของป่ามาจำหน่าย

3.3) ชุมชนมีการสร้างเครือข่ายร่วมกับชุมชนและองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร

การสร้างเครือข่ายรวมตัวของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างเพื่อเรียกร้องการเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิที่ดินต่อรัฐ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ได้รวมตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์ทั่วประเทศเหนือที่ได้รับผลกระทบเป็น “เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ” เพื่อเรียกร้องให้หน่วยงานอุทยานแห่งชาติแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่า และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ” (สกน.) ร่วมกับสมาชิชาชนเผ่าแห่งประเทศไทย ได้รวมตัวกันชุมนุมที่ศาลากลาง จ. เชียงใหม่ เรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดิน และปัญหาสัญชาติ โดยข้อเรียกร้องดังกล่าวยังไม่มีความคืบหน้าส่งผลให้ถูกยกเลิกไปเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2547

ส่วนการรวมตัวภายในชุมชน ชุมชนบ้านกลางมีการเคลื่อนไหวไปในต่างจังหวัดอยู่บ่อยครั้ง จึงทำให้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางค่อนข้างสูง ชุมชนจึงมีการรวมตัวกันจัดตั้งกองทุนหน่อไม้ เพื่อเก็บค่าใช้จ่ายในแต่ละครัวเรือน โดยให้มีการสมทบกองทุนในช่วงฤดูเก็บหน่อไม้ขายเพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านมีรายได้มากที่สุดโดยจะตกลงกันว่าให้นำเงินเข้ากองทุนเดือนละ 1 วันของรายได้ จากนั้นจึงได้มีการเรียกกองทุนดังกล่าวนี้ว่ากองทุนหน่อไม้ตั้งแต่นั้นมา หน่อไม้เป็นพืชผักที่นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านชุมชนบ้านกลางที่นำเอาหน่อจากไม้ไผ่ออกมาทำการประกอบอาหารและออกมาจำหน่ายเป็นรายได้หลักให้กับชุมชน และที่สำคัญทำให้รายได้ของหน่อไม้นี้ทำให้ชุมชนมีค่าเดินทางไปต่อรองและเคลื่อนไหวต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรของรัฐ ส่วนชุมชนบ้านแม่ฮ้างมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรของด้วยคนภายในชุมชนเองที่เห็นว่าบริบทพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร จึงคิดเสริมทักษะการเกษตรแบบครบวงจร เพื่อการเตรียมความพร้อมของชุมชนที่จะเปิดรับเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอนาคต จึงได้มีการจัดศูนย์การเรียนรู้เกษตรของชุมชน เช่น การทำปุ๋ย การทำแปลงเกษตรผสมผสาน และการปลูกกาแฟ เป็นต้น

3.4) ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายและนโยบายเพิ่มขึ้น

การปรับตัวที่สำคัญของชุมชนอีกอย่าง คือ ชุมชนต้องมีความรู้และความเข้าใจในนโยบาย-กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ โดยชาวบ้านในชุมชนบ้านกลางเมื่อได้รับผลกระทบจากนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ ชาวบ้านก็ไม่สามารถนิ่งเฉยได้อีกต่อไป จึงเกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ของรัฐ รวมถึงนโยบาย-กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการที่เข้ามาทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบ จากเดิมชุมชนไม่มีความรู้ประสบการณ์ด้านกฎหมายเหล่านี้ จึงได้รวมตัวผลัดเปลี่ยนกันแบ่งปันความรู้ที่เกี่ยวข้องให้แก่คนในชุมชนอยู่เสมอ รวมถึงหน่วยงานองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรก็เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายสิทธิชุมชนและการทำข้อมูลเพื่อที่ชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้ศึกษามาไปสื่อสาร ต่อรองหรือเจรจากับรัฐทั้งสิทธิชุมชน กฎหมายอุทยาน กฎหมายป่าไม้ และอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อชุมชน เพื่อที่ชุมชนสามารถปกป้องสิทธิของตนเองได้โดยไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ

3.5) ความเชื่อทางศาสนาคริสต์ของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาคริสต์ และมีความเชื่อว่า

พระเจ้าเป็นผู้สร้างป่า ซึ่งพื้นที่ป่ามีความศักดิ์สิทธิ์ที่ควรแก่การอนุรักษ์ไว้และเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวของชุมชนบ้านกลาง คือ พิธีกรรมบวชป่าของชุมชน มีศิษยาภิบาลเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมภายในงานก็จะร่วมกันร้องเพลงสรรเสริญพระเจ้า รวมถึงอธิษฐานเพื่อขอให้พระเจ้าทรงคุ้มครองป่าของชุมชน หลังจากนั้นจึงนำป้ายผ้าที่มีสัญลักษณ์รูปไม้กางเขนมัดรอบต้นไม้เพื่อให้พระเจ้าเป็นเจ้าคุ้มครองป่า ซึ่งเป็นการนมัสการมอบถวายพื้นที่ป่าแด่องค์พระผู้เป็นเจ้า เนื่องจากป่าเป็นพื้นที่จิตวิญญาณของชุมชนมาอย่างยาวนานและพื้นที่ใช้แสดงความเคารพต่อผืนป่าและธรรมชาติ จากความเชื่อทางศาสนาส่งผลให้ชุมชนพยายามทำทุกทางเพื่อปกป้องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือพื้นที่จิตวิญญาณที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวใจของชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงต้องออกมาเคลื่อนไหวให้รัฐได้มีการแก้ไขปัญหาที่ดินของรัฐทับซ้อนกับพื้นที่จิตวิญญาณของชุมชนและเรียกร้องไม่ให้รัฐจำกัดสิทธิ์ในการพื้นที่ดินดังกล่าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นไม่เพียงแต่มีความเชื่อ แต่ยังเชื่อมโยงไปถึงการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนที่สืบทอดต่อกันมา

4) การต่อรองของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ

4.1) การต่อรองของชุมชนบ้านกลางต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ

4.1.1) การออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิ์ของชุมชนบ้านกลาง โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2538 เป็นช่วงที่มีการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายในการจัดการชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จึงได้รวมตัวกับชุมชนอื่น ๆ เพื่อเรียกร้องสิทธิและความเป็นธรรมของคนที่อยู่กับป่ามาก่อน ร่วมกับกลุ่มสมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คนก.) และสมัชชาคนจน เพื่อให้ภาครัฐได้ตระหนักถึงและเร่งการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินร่วมในการต่อสู้เรียกร้อง

ในปี พ.ศ. 2553 เป็นช่วงที่ชาวบ้านชุมชนบ้านกลางถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้เนื่องจาก ชาวบ้านได้เข้าไปทำเกษตรกรรมไร่หมุนเวียน หาของป่า และเก็บหน่อไม้ในพื้นที่เตรียมประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท ซึ่งเป็นพื้นที่ห้ามบุกรุกเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งชาวบ้านชุมชนบ้านกลางถูกดำเนินคดีทางกฎหมายในข้อหาทำบุกรุก ทำลายป่า ทำให้ในช่วงปีดังกล่าวชาวบ้านในชุมชนบ้านกลาง ได้ไปเคลื่อนไหวที่หน้าทำเนียบรัฐบาลนามสมัชชาคนจนเป็นเวลา 99 วัน เพื่อเรียกร้องเกี่ยวกับนโยบายการทวงคืนผืนป่า และการจัดการที่ดินอย่างเหมาะสม แต่ไม่ได้รับการตอบรับจากรัฐ ร่วมกับภาคเครือข่ายอื่น ๆ เช่น มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (P-move) รวมถึงเครือข่ายจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพจสื่อสารทางโซเชียล เป็นต้น

“...เมื่อมีกฎหมายเข้ามาครอบคลุมในพื้นที่เรา เราจึงต้องออกแสดงจุดยืนว่าการทำไร่หมุนเวียนของเรามีประโยชน์อย่างมาก และเราไม่ได้ต้องการพื้นที่ป่ามาเป็นเจ้าของ เราก็รักษาให้ลูกหลาน รักษาให้คนทั่วโลก เพราะเราเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของการเกื้อกูลกัน มีผลประโยชน์ทางระบบนิเวศร่วมกันจึงจะสามารถดำรงวิถีชีวิตได้ ทำให้เราต้องออกมาต่อสู้และยืนหยัดในวิถีของเราทั้งออกมาเรียกร้องที่มีการถูกไล่ โดนน้ำสาต และอดข้าวอดน้ำเราก้ทำมาหมดเพื่อแสดงเจตจำนงค์ในความต้องการสิ่งที่ชัดเจนและการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีจากรัฐบาล...” สมชาย (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2566

การเคลื่อนไหวหรือการต่อรองของชุมชนบ้านกลางดำเนินต่อไปถึงปัจจุบันนี้ และทางอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทยังคงเป็นพื้นที่เตรียมการไม่สามารถประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติได้อย่างเป็นทางการ เนื่องจากมีชาวบ้านจำนวนมากอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์-ป่าสงวนแห่งชาติ และเป็นข้อขัดแย้งที่ยังไม่สามารถหาข้อยุติลงได้ ดังนั้นจึงออกมาเคลื่อนไหวสถานที่ราชการ อีกทั้งมีการสื่อสารเรื่องราวผ่านแพลตฟอร์มส่วนตัวเพื่อให้สังคมเข้าใจและรับรู้ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ รวมถึงการเข้ามาของนักวิชาการ นักวิจัย และผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาในชุมชนบ้านกลาง ถือได้ว่าเป็นอีกสิ่งสำคัญในการต่อรองหรือการเรียกร้องสิทธิชุมชนผ่านงานด้านวิจัยและงานด้านวิชาการ

4.1.2) การจัดทำข้อมูลของชุมชนบ้านกลาง ชุมชนบ้านกลางได้จัดทำข้อมูลชุมชนอย่างละเอียด เริ่มสำรวจแนวเขตโดยคณะกรรมการโฉนดชุมชนบ้านกลาง เมื่อมิถุนายน พ.ศ. 2556 ขั้นตอนการจัดทำข้อมูลได้ใช้การถือครองที่ดินที่ปรากฏร่องรอยการใช้ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2545 จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และใช้เครื่องมือสำรวจ GPS (Global Positioning System) สำรวจข้อมูลผู้ถือครองลักษณะการใช้แปลงที่ดินภายใต้ระบบ GIS (Geographic information system) รวมถึงการปรับระเบียบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการบุกรุกผ่านการพัฒนากระดืบข้อมูลแนวเขตที่ดินไปสู่หนังสือรับรองทะเบียนประวัติการใช้ที่ดินในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน อีกทั้งข้อมูลเหล่านี้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการป้องกันเพื่อไม่ให้ตกถึงอำนาจทุนด้วยกฎระเบียบที่มีการร่วมจัดตั้งขึ้นมาภายใต้คณะกรรมการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน ควบคู่กับการใช้อำนาจท้องถิ่นร่วมด้วยสะท้อนให้เห็นถึงการมีฐานข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นการสร้างความเข้าใจ รวมถึงความชัดเจนกับหน่วยงานรัฐหรือชุมชนอื่น ๆ ในการพิสูจน์ตัวตนที่ใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับรัฐ ข้อมูลของชุมชนที่จัดทำได้แก่ แผนที่เดินดิน ข้อมูลประวัติชุมชน สัดส่วนการจำแนกประเภทการใช้พื้นที่ป่า และรายชื่อผู้ถือครองที่ดินรายบุคคล และข้อมูลอื่น ที่เกี่ยวกับความรู้ทางการเกษตร

4.1.3) การจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านกลาง ประกอบไปด้วยการขับเคลื่อนวัฒนธรรมพิเศษของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านกลาง และการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านกลาง กล่าวคือ ชุมชนบ้านกลาง ประกาศเขตวัฒนธรรมพิเศษที่มีความโดดเด่นในวิถีการทำเกษตรกรรมไร่หมุนเวียนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเพื่อเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับรัฐว่าชุมชนมีมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน มีวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาที่มีความโดดเด่นเป็นอย่างมากควรแก่การปกป้องรักษาและอนุรักษ์สืบต่อไป อย่างการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนบ้านกลางในปัจจุบันนี้ยังคงมีการทำเกษตรกรรมดังกล่าวอยู่แต่ต้องการลดรอบไร่เหล่าลง รวมถึงการเผาไร่เหล่าเพื่อกำจัดวัชพืชให้มีการเผาเร็วขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้ชุมชนบ้านกลางยังมีการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีการวางแผน พื้นที่อนุรักษ์ป่าชุมชน โดยใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญามาตามความเชื่อแบบแผนของตนเอง ทั้งนี้ชุมชนบ้านกลางมีการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน เพื่อดูแลรักษาป่าไว้ให้อุดมสมบูรณ์ และช่วยแก้ปัญหาทรัพยากรป่าต้นน้ำเสื่อมโทรมจากการบุกรุกป่า สอดคล้องกับความเชื่อศาสนาคริสต์ ที่ได้ตรัสไว้ในพระคัมภีร์ว่า “ให้ดูแลรักษาสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้าง” โดยชาวบ้านในชุมชนนับถือ

ศาสนาคริสต์เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสิ่งที่มีพระเจ้าสร้างขึ้นเมื่อป่าและทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้าง เราจึงต้องดูแลรักษาไม่ให้ถูกทำลายถือว่าเป็นเจตนารมณ์ที่ดีอย่างหนึ่งตามความเชื่อของชาวบ้านที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าอย่างยั่งยืน มีกฎระเบียบของป่าชุมชนที่กำหนดโดยชุมชนเอง เมื่อ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 กำหนดว่า ห้ามบุคคลภายนอก และบุคคลภายในชุมชนตัดไม้ กรณีเป็นคนในชุมชนและจะสร้างบ้านต้องขออนุญาตเป็นรายบุคคล ห้ามตัดไม้ในเขตป่าอนุรักษ์และหมู่บ้านสัตว์ป่า การตัดไม้เพื่อขายในรูปแบบประกอบการต้องขออนุญาตคณะกรรมการป่าชุมชนก่อน เป็นต้น

4.2) การต่อรองของชุมชนบ้านแม่ฮ้างต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ

4.2.1) การออกมาเคลื่อนไหวของชุมชนบ้านแม่ฮ้าง เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2538 ได้ออกมาเคลื่อนไหวที่ศาลากลางลำปางในประเด็นทวงคืนผืนป่าร่วมกับชุมชนบ้านกลาง โดยเป็นการรวมกลุ่มกับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และใน ปี พ.ศ. 2553 ชุมชนบ้านแม่ฮ้าง ได้ออกมาชุมนุมอีกครั้งร่วมกับชุมชนบ้านกลาง ที่ศูนย์ราชการเชียงใหม่ ในเรื่องการจัดการที่ดินทำกิน โฉนดชุมชน แต่ยังไม่ได้รับการตอบรับที่ชัดเจนทำให้ชุมชนบ้านแม่ฮ้างได้ขอทำการจัดสรรที่ดินดังกล่าวเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่โคกหนองนาโมเดลสำหรับการเรียนรู้เชิงเกษตรกรรม นอกจากนี้ชุมชนบ้านแม่ฮ้างยังใช้สื่อออนไลน์ในการแสดงพื้นที่ตัวตนของตนเอง เช่น การโพสต์ผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ ถึงสถานการณ์ที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า ส่งผลให้เกิดการแชร์อย่างแพร่หลาย และแสดงความคิดเห็นเป็นจำนวนมาก ทั้งการกระจายข่าวสาร การแบ่งปันข้อมูลอย่างรวดเร็วทำให้ประชาชนที่เห็นรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวนี้ ทำให้เกิดการชักชวนหรือการระดมพลเพื่อร่วมต่อรองกับชุมชนต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ นอกจากนี้ชุมชนบ้านแม่ฮ้างยังเข้าร่วมกิจกรรมประจำจังหวัดหรือโครงการของรัฐ เช่น การเดินขบวนสงกรานต์ การนำสินค้าชุมชนมาจำหน่ายของกรมพัฒนาชุมชน การเข้าร่วมโครงการโคกหนองนาโมเดลเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวของชุมชนบ้านแม่ฮ้างที่มีการนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ในการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ จนเป็นที่ยอมรับจากเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้หรือกรมอุทยานแห่งชาติเพื่อลดช่องว่างของความแตกต่างทางชาติพันธุ์และการยอมรับในความหลากหลายในสังคมเดียวกัน

4.4.2) การจัดทำข้อมูลของชุมชนบ้านแม่ฮ้าง ชุมชนบ้านแม่ฮ้างมีการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ผ่านการจัดประชุมหมู่บ้านและเวทีประชาคมมีการปรับแผนงานทุกปี ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนาแก มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่าง ๆ จากส่วนราชการผ่านหอกระจายเสียงของชุมชน และมีการจัดทำแผนที่ดินและใช้เครื่องมือสำรวจ GPS (Global Positioning System) และข้อมูลผู้ถือครองลักษณะการใช้แปลงที่ดินภายใต้ระบบ GIS (Geographic information system) ทั้งนี้ชุมชนบ้านแม่ฮ้างยังมีการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนด้วยคนในชุมชนเองผ่านโปรแกรม CIA (Community Radar Information Analysis) เป็นการนำข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มาบันทึกตัวเลขลงโปรแกรมจะทำให้ได้แผนภาพ Diagram แสดงลำดับปัญหาโดยภาพรวมของหมู่บ้านจากมากไปหาน้อย เพื่อนำข้อมูลปัญหาเหล่านี้มาวางแผนโครงการ/แผนงาน พัฒนาหมู่บ้านต่อไป (Arun Yela, interview 15 February 2022)

4.2.3) การจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแม่ฮ้าง ชุมชนบ้านแม่ฮ้าง รับผิดชอบพื้นที่ทั้งหมด 14,697 ไร่ ในการบริหารจัดการพื้นที่เกษตร พื้นที่ป่า และพื้นที่อยู่อาศัย ทั้งนี้ชุมชนมีการจัดการบริหารที่ดินจึงได้รับพิจารณาจากงบประมาณจังหวัดลำปางให้ดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” ให้เป็นที่แรกของจังหวัดลำปางผ่านการดูแลของสำนักงานเกษตรอำเภอจาง และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอจาง ทั้งเมล็ดพันธุ์พืช การอบรม การพัฒนา รวมถึงวิธีการปลูกพืชต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน เพื่อการทำเกษตรกรรมที่เป็นประโยชน์และเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารตามนโยบายของรัฐในปัจจุบันนี้ ชุมชนบ้านแม่ฮ้างปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรกรรมแบบผสมผสานและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงเกษตรกรรมตามแนวทางของรัฐ แสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านแม่ฮ้างใช้วิธีการต่อรองการจัดการทรัพยากรเป็นเครื่องมือใช้ในการต่อรองกับรัฐเพื่อให้ชุมชนและคนในชุมชนบ้านแม่ฮ้างสามารถดำรงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่าได้ดั้งเดิมถึงแม้จะต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปอย่างมากก็ตาม

ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่ฮ้าง ได้มีการดำเนินการตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดลำปางที่มุ่งสู่การเป็นเมืองน่าอยู่ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ภายใต้แนวคิด “ชุมชนวิถีพอเพียง เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์” โดยสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น สินค้าชุมชน อาหารพื้นถิ่น วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงวัฒนธรรมและเกษตรกรรมของชุมชนบ้านแม่ฮ้าง เป็นอีกหนึ่งในกลไกสำคัญในการต่อรองกับรัฐเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงวิถีชีวิตดั้งเดิมที่อยู่กับป่าหรือธรรมชาติ เดิมทีก่อนจะมีพื้นที่แหล่งพื้นที่การท่องเที่ยวทางผู้นำชุมชนได้มีการประสานกับหน่วยงานของอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทถึงการเป็นชุมชนท่องเที่ยว โดยพื้นที่บางส่วนกลายเป็นของอุทยานแห่งชาติในปัจจุบัน ดังนั้นจึงได้ทำเรื่องขออนุญาตใช้เป็นพื้นที่ป่าเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติด้านการท่องเที่ยวที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันระหว่างชุมชนบ้านแม่ฮ้างกับอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทเพื่อประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายรวมถึงเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างอาชีพ รายได้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

ชุมชนบ้านแม่ฮ้างมีพื้นที่ภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่สูง ล้อมรอบไปด้วยภูเขาสลับซับซ้อน ทำให้เห็นทัศนียภาพของเมืองลำปางได้อย่างชัดเจน อีกทั้งเส้นทางการเข้าถึงชุมชนค่อนข้างง่ายตลอดระยะการเดินทางมีภูมิทัศน์ของธรรมชาติ สวนเกษตรผสมผสานของชาวบ้านในชุมชนทั้งสองข้างทาง รวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอและกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าตลอดจนการแต่งกาย อาหารพื้นบ้าน ภาษา และผ้าทอ อย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงวัฒนธรรมและเกษตรกรรมของชุมชนบ้านแม่ฮ้างยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาเกิดสถานการณ์ที่รุนแรงโควิด 19 ทำให้ชุมชนต้องหยุดชะลอการรองรับของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนเพื่อความปลอดภัย แต่ยังอยู่ในกระบวนการฟื้นฟูฟื้นฟูธรรมชาติ คาดว่าจะแล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. 2566 และเริ่มต้นแบบเต็มรูปแบบในต้นเดือน พ.ศ. 2567 เป็นต้นไป

จากการต่อรองของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างสามารถสรุปได้ว่า การเคลื่อนไหวของทั้งสองชุมชนมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวชุมชน และที่สำคัญทั้งสองชุมชนได้มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในโพสต์ถึงสถานการณ์และผลกระทบจาก

นโยบายทางคืนผืนป่าในแพลตฟอร์มของตนเอง โดยผู้วิจัยได้เห็นถึงโพสต์ดังกล่าวนี้ที่มีการแชร์อย่างแพร่หลาย มีประชาชนร่วมกันแสดงความเห็นวิพากษ์วิจารณ์ต่อการดำเนินงานของรัฐที่ไม่เป็นธรรม ทำให้หลายคนได้รับรู้ถึงปัญหาที่ชุมชนต้องเผชิญจึงเกิดการรวมตัวกันที่ไม่ใช่แค่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ แต่ยังรวมถึงนักวิชาการ สื่อมวลชนต่างเข้ามามีส่วนร่วมต่อประเด็นดังกล่าว

ต่อมาเป็นการจัดทำข้อมูลของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในการจัดทำแนวเขตที่ดิน แผนที่ชุมชน และข้อมูลชุมชนไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ด้านการจัดการทรัพยากรของทั้งสองชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกัน ชุมชนบ้านกลางได้มีการยื่นหยุดทำไร่หมุนเวียนต่อไป โดยขับเคลื่อนเขตวัฒนธรรมพิเศษที่มีความโดดเด่นทางด้านเกษตรกรรมควรแก่การอนุรักษ์เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และจัดตั้งป่าชุมชนเพื่อดูแลรักษาป่าไว้ให้อุดมสมบูรณ์ และช่วยแก้ปัญหาทรัพยากรป่าต้นน้ำเสื่อมโทรมจากการบุกรุกป่า ส่วนชุมชนบ้านแม่ฮ้างได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมเข้าสู่ภาคการเกษตรเกษตร โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจตามแนวทางของรัฐ และผนวกเข้าสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงการยื่นหยุดในการรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตนเองอีกทั้งยังมีการจัดการที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าชุมชนมีแนวคิด วิถีชีวิตที่คนสามารถอยู่กับป่าได้และร่วมกันดูแล อนุรักษ์ป่าของชุมชนเกิดความยั่งยืนต่อไปอีกในอนาคต ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างจะมีลักษณะการต่อรองที่ทั้งแตกต่างและคล้ายคลึงกัน แต่เป้าหมายของทั้งสองชุมชนคือการให้ความสำคัญกับมีพื้นที่ดินทำกินและพื้นที่อยู่อาศัยอย่างถูกต้อง และการอนุรักษ์ป่าร่วมกัน

5) ผลที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวและต่อรองของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างต่อนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ

5.1) ความมั่นคงของที่อยู่อาศัย ที่ทำกินของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

ความมั่นคงของที่อยู่อาศัยและที่ทำกินมีความสำคัญเป็นอย่างมากเปรียบเสมือนหลักประกันในการดำรงชีวิตที่ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงโดยไม่ต้องหวาดระแวงต่อเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาในพื้นที่ ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างอยู่ในเขตพื้นที่เตรียมการอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทและป่าสงวนแห่งชาติ แต่ขณะเดียวกันพื้นที่ดังกล่าวของชุมชนได้อยู่อาศัยมาร่วมกว่าร้อยปีจึงยึดถือในกรรมสิทธิ์ตามจารีตประเพณีที่มีการสืบทอดต่อกันมา โดยมีการจัดการด้วยรูปแบบคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงข้อตกลง กฎเกณฑ์ร่วมกัน หลังจากการปรับตัวและการต่อรองของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างพบว่า ผลที่เกิดขึ้น รัฐได้มีการประนีประนอมให้ชุมชนได้มีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งป่าไม้ การใช้ประโยชน์จากป่า โดยไม่ต้องขออนุญาตต่อกรมป่าไม้ในปริมาณที่จำกัด แต่ถ้าหากเก็บของป่าเกิดกำหนดจะต้องขออนุญาตเป็นรายบุคคล โดยมีกระบวนการยื่นคำขอต่อเจ้าหน้าที่ และเจ้าหน้าที่ตรวจสอบบริเวณที่ขออนุญาต และจัดทำรายการผลการตรวจสอบ หลังจากนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาลงนามใช้ระยะเวลา 15 วันทำการ ซึ่งการการประนีประนอมหรือผ่อนผันของทั้งสองชุมชนคืออนุญาตให้ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างเข้าไปเก็บของป่าที่มีใช้ของป่าหวงห้ามได้ แต่ต้องอยู่ในขอบเขตของการเก็บที่ไม่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างจึงสามารถเข้าไปเก็บของป่าได้ตามความจำเป็นเช่น หน่อไม้ พืชผัก รั้งผึ้ง เป็นต้น

ต่อมามาชุมชนบ้านกลางได้รับการกันพื้นที่ชุมชนและที่อยู่อาศัยออกส่วนหนึ่งออกจากพื้นที่เตรียมการอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทและป่าสงวนแห่งชาติ อย่างไรก็ตามยังคงมีพื้นที่ของชุมชนบ้านกลางประมาณ 87,531 ไร่ ยังอยู่ในพื้นที่ป่าดังกล่าว ดังนั้นจึงมีข้อเรียกร้องให้พิจารณากันพื้นที่ชุมชนออกจากเขตป่าอนุรักษ์ และเรียกร้องให้รัฐได้จัดการที่ดินในรูปแบบโฉนดชุมชน เพราะถ้าชุมชนมีโฉนดชุมชนจะถือว่าชุมชนมีเครื่องมือที่ไม่ใช่แค่จัดการที่ดิน แต่รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ร่วมกันกับรัฐได้ ส่วนชุมชนบ้านแม่ฮ้างมีที่ดินทำกินเกษตรกรรมอยู่ภายใต้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ลักษณะมิให้กรรมสิทธิ์แต่อนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐเป็นกลุ่มหรือชุมชนในรูปแบบสหกรณ์หรือตามความเหมาะสม ถึงแม้ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างมีเอกสารสิทธิในรูปของ สปก. คือเป็นเอกสารที่ออกโดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จัดสรรที่ดินให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน แต่อย่างไรก็ตามชุมชนต้องการจัดการที่ดินรูปแบบโฉนดชุมชน เพื่อให้ทุกคนมีกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินทั้งหมดร่วมกันและเป็นมรดกถึงลูกหลานได้

5.2) การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างมีส่วนร่วมอย่างได้มีการจัดการวางแผนการจัดการป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่ได้ใช้หลักการมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน การแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ไปจนถึงการดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล และมีการจัดสรรพื้นที่ป่าให้แก่คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึง โดยเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้ชาวบ้านได้สอดส่องดูแลผู้ที่บุกรุกป่า และได้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรชุมชน เกิดจิตสำนึกและหวงแหนทรัพยากรมากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการจัดการป่าร่วมกัน และมีกฎเกณฑ์ชุมชนของคณะกรรมการป่าชุมชนผ่านการทำงานร่วมหน่วยงานภาครัฐ เช่น การบวชป่าที่มีเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ได้มาเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว การจัดโครงการฟื้นฟูป่า และการจัดการอนุรักษ์ป่า เป็นความพยายามของชุมชนที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับรัฐเพื่อให้เกิดการยอมรับในศักยภาพของชุมชน ผลที่เกิดขึ้นทำให้รัฐไม่เข้ามาแทรกแซงในการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรของชุมชน เนื่องจากเป็นประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน และทำให้เจ้าหน้าที่รัฐได้เกิดความเข้าใจในแนวทางการดูแลและอนุรักษ์ป่าตามแบบแผนของชุมชน โดยมีการดำเนินงานให้สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชนมากที่สุดเพื่อลดความขัดแย้งและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้

5.3) การขับเคลื่อนเรื่องสิทธิชุมชนและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

สิทธิชุมชน คือ สิทธิที่ชาวบ้านสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการ การใช้ประโยชน์ และมีสิทธิในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เช่น พื้นที่การทำเกษตรกรรมไร่นาของชุมชนบ้านกลางเป็นลักษณะของ “สิทธิหน้าหมู” ที่ไม่ได้เป็นกรรมสิทธิ์ของใคร ทุกคนมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ และชุมชนบ้านแม่ฮ้างก็มีกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากป่าและการใช้ที่ดินของชุมชนอย่างชัดเจนเช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนที่สามารถดูแลและจัดการทรัพยากรให้คงอยู่ยั่งยืนต่อไปได้ แต่เมื่อมี

นโยบายทวงคืนผืนป่า ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ดังเดิม และเป็นการละเมิดสิทธิในที่ดินและทรัพยากรที่ชุมชนเคยเป็นเจ้าของครอบครองมาก่อนกลายเป็นการถือครองที่ดินโดยผิดกฎหมาย

แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจะมีบทบัญญัติว่า บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนหรือชุมชนดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรม (The secretariat of the house of representatives, 2020) แต่พบว่าชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างยังคงขัดแย้งในเรื่องที่ดินทำกินและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สามารถดำรงวิถีชีวิตแบบเดิมได้สะท้อนให้เห็นว่านโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐนั้นไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานชุมชน

ดังนั้นจึงเกิดข้อเรียกร้องและการขับเคลื่อนสิทธิชุมชนและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ การผลักดันกฎหมายส่งเสริมและคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง ในส่วนสิทธิในที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจุบันนี้ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองยังไม่ถูกยกขึ้นมาพิจารณาเนื่องจากติดขัดอยู่ที่ขั้นตอนการรับรองจากนายกรัฐมนตรีเนื่องจากเป็นร่างกฎหมายเกี่ยวกับการเงินและการเปลี่ยนแปลงของรัฐบาล ปัจจุบันยังไม่สามารถขับเคลื่อนให้ออกเป็นกฎหมายอย่างเป็นทางการได้ อย่างไรก็ตามร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวถือว่าสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการให้ความคุ้มครองที่ครอบคลุมทุกด้านของกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง ส่งผลให้ประชาชนที่สนใจ นักวิชาการ สื่อมวลชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม P-move มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ยังคงผลักดันกฎหมายส่งเสริมและคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อให้เกิดการบังคับใช้ได้โดยเร็ว

5.4) การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสาธารณูปโภคของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้าง พบว่า หลังจากการปรับตัวและต่อรอง ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างได้มีการปรับตัวมากขึ้นในการพึ่งพาตนเอง โดยยึดหลักตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของรัชกาลที่ 9 โดยชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างได้นำปรัชญานี้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีสามหลักการ คือ ความพอประมาณ ทั้งชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างมีการทำเกษตรกรรมไร่หมุนเวียนและเกษตรกรรมผสมผสานที่ไว้บริโภคและจำหน่ายเอง โดยไม่ต้องออกไปหาจากพื้นที่อื่น ๆ และมีการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม ไม่บุกรุกป่า หลักการต่อมาความมีเหตุผล ชุมชนมีการประชุมหารือและร่วมพูดคุยกันอยู่เสมอถึงสถานการณ์ที่ไม่เป็นธรรม รวมถึงการมีภูมิคุ้มกันในการรับมือต่อนโยบายรัฐทุกรูปแบบ และที่สำคัญ ผู้นำชุมชน เป็นบุคคลที่ชาวบ้านในชุมชนไว้วางใจ ผู้นำชุมชนของบ้านกลางและบ้านแม่ฮ้างต่างได้รับรางวัลผู้นำชุมชนดีเด่น จากสำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดลำปาง ทั้งนี้ทั้งสองชุมชนมีการปกครองที่ดี ผู้นำกล้าเผชิญ กล้าตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการต่อมาในด้านสาธารณูปโภคของชุมชน

บ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างจะมีความแตกต่างกันโดยชุมชนบ้านแม่ฮ้างเป็นชุมชนการ
ท่องเที่ยวจึงได้รับการสนับสนุนการปรับภูมิทัศน์ของชุมชนจากหน่วยงานราชการเพื่อรองรับ
นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนชุมชนแห่งนี้ ส่วนชุมชนบ้านกลางยังไม่เข้าถึงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน
เช่น ถนน และไฟฟ้า โดยระหว่างทางเข้าไปในชุมชนสองข้างทางเป็นหน้าผาและอีกด้านหนึ่ง
เป็นเหวลึกและป่า รวมถึงถนนลูกรังที่ขรุขระตลอดเส้นทางยังไม่ได้รับการซ่อมแซม เนื่องจากทับ
ซ้อนกับเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่เตรียมการอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถต่อ
เติมหรือแก้ไขปัญหาเส้นทางคมนาคม ระบบไฟฟ้าได้ จึงทำให้ชุมชนบ้านกลางยังคงยืนหยัดใน
การต่อสู้และเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นผลพวงมาจากนโยบายทวงคืนผืนป่าที่ประกาศเป็น
เขตพื้นที่อนุรักษ์ป่า

5.5) ความสัมพันธ์กับหน่วยงานรัฐของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

สถานการณ์ในปัจจุบันนี้ของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างมีความแตกต่างกันใน
ด้านความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหลังจากการเกิดนโยบาย
ทวงคืนผืนป่า พบว่าชุมชนบ้านกลางยังคงมีความสัมพันธ์ต่อหน่วยงานรัฐอยู่น้อยมาก เช่น
เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่อุทยานฯ เนื่องจากมีความขัดแย้งในกล่าวหาชาวบ้านว่าเป็นผู้บุกรุก
ป่า อีกทั้งกระบวนการทำไร่หมุนเวียนของชาวบ้านก่อให้เกิดไฟป่า โดยรัฐไม่ได้ยอมรับให้
ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งป่าไม้ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่กรมป่า
ไม้ได้เข้าตรวจตรา ลาดตระเวนและสอดส่องผู้บุกรุกในพื้นที่ป่าในแต่ละเดือน ทั้งนี้ชุมชนบ้าน
กลางยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อหน่วยงานรัฐอื่น ๆ เช่น สำนักงานเกษตร สำนักงานพัฒนาชุมชน
และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง ที่เข้ามาสนับสนุนการส่งเสริมและการอบรมเชิง
ปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน มะแขว่น สู่ “เครื่องปรุงรสจากมะแขว่น” และ “ยาต้ม
สมุนไพรจากมะแขว่น” เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงในระดับครัวเรือนและชุมชน
ส่วนชุมชนบ้านแม่ฮ้างเป็นชุมชนที่ได้มีความสัมพันธ์ต่อหน่วยงานรัฐในเชิงบวก โดยมีสำนักงาน
พัฒนาชุมชนประสานกับหน่วยป่าไม้ในพื้นที่ขออนุญาตการใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดำเนิน
โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่โคกหนองนาโมเดลเพื่อ
สร้างศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบและรองรับเป็นชุมชนการท่องเที่ยว โดยได้รับความร่วมมือจาก
เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ในการตรวจสอบข้อมูลและเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานในเขต
พื้นที่ป่า รวมถึงโครงการปลูกป่า สร้างฝายชะลอน้ำไปตามแนวลำห้วย

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง การปรับตัวและการต่อรองของชุมชนชาติพันธุ์ต่อนโยบายการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง ในครั้งนี้จะ
อภิปรายผลการศึกษา ทั้งหมด 3 ประเด็นตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1) การปรับตัวของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

ประการแรกชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างได้รับผลกระทบจากนโยบายการ
พัฒนาและการอนุรักษ์ของรัฐ จากผลการศึกษาพบว่าไม่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาและ
การอนุรักษ์ของแผนพัฒนาประเทศ ถึงแม้ในช่วงแรกจะมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก
และได้มีแผนพัฒนาฯ ฉบับอื่น ๆ มีแนวทางการแก้ไขตามมา เช่น การเพิ่มพื้นที่ป่า การอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าที่เสื่อมโทรมและลดลง และมุ่งเน้นการส่งเสริมเกษตรกร แต่ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่านโยบายการพัฒนาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่า จะเห็นได้ชัด คือนโยบายทวงคืนผืนป่าที่มีแนวทางการแก้ไขปัญหาบุกรุกที่ดินและการอนุรักษ์ป่า แต่ระยะหลังส่งผลกระทบต่อผู้ที่มิที่ดินทำกิน และทำเกษตรกรรมไร้หมุนเวียนจึงทำให้ชุมชนต้องรับผลกระทบอย่างรุนแรง เช่น การถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย การอพยพชาวบ้านออกจากถิ่นเดิม การเปลี่ยนวิถีชีวิตไปแบบถาวร เป็นต้น

ประการที่สอง การเก็บของป่านำมาไม่ได้นำมาสู่ผลกระทบรายได้ทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างลดลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากหน่อไม้และรังผึ้งต่างเป็นสินค้าที่สามารถก่อให้เกิดรายได้ที่มากขึ้นกว่าพืชอื่น ๆ จึงนำมาสู่การสร้างเครือข่ายกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อปกป้องสิทธิของตนเองและไม่ถูกจำกัดการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ สอดคล้องกับงานของ Paisit Panitkul et al. (2016) การปรับตัวของชุมชนถือว่าเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การสร้างการยอมรับในระดับสาธารณะและต่อรองกับรัฐในระดับนโยบายเพื่อเพิ่มความชอบธรรมให้กับชุมชนในการมีที่ดินเกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย อีกทั้งชุมชนก็มีการปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจทุนนิยมมากขึ้น ส่งผลให้ต้องพัฒนากิจกรรมสร้างรายได้มากขึ้น

ประการที่สาม พบว่าชุมชนบ้านกลางได้นำความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมมาพัฒนาชุมชนของตนเองทั้งในด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่มีการจัดสรรพื้นที่ได้อย่างลงตัว ผ่านการมีส่วนร่วมกันภายในชุมชนทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน และชาวบ้านภายในชุมชนเองที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นรากฐานในการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร และเป็นหมู่บ้านนำร่องที่กลุ่มชาติพันธุ์สามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน ส่วนชุมชนบ้านแม่ฮ้างก็มีการปรับตัวมากขึ้นไม่ได้มีเพียงแค่การทำอาชีพเกษตรกรรม แต่มีการปรับตัวเข้าสู่อาชีพที่หลากหลาย (Hathaikan Sangkhachat, 2019) ดังที่ชุมชนบ้านมาฮ้างปรับตัวเข้ากับการท่องเที่ยวโดยชุมชนวัฒนธรรมและเกษตรกรรมสู่ภาคเศรษฐกิจที่พัฒนาไปสู่การสร้างรายได้ และมีการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาเพื่อให้เกิดการยอมรับหรือเป็นเครื่องมือในการใช้ต่อรองกับรัฐเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการ และส่งเสริมให้ผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์และผู้ที่เกี่ยวข้องชาวด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การทอผ้า การทำอาหารพื้นถิ่น การทำเกษตรกรรม และการแสดงกิจกรรมปกากะญอ - อาข่า และการขายสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามที่จะธำรงวัฒนธรรมและสื่อถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนเอง นอกจากนี้ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าทั้งสองชุมชนไม่ได้มีวิถีวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ดั้งเดิมแล้ว โดยเฉพาะไร่หมุนเวียนที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอดภายใต้สถานการณ์แรงกดดันจากนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ สอดคล้องกับแนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่ Yot Santasombat (2015) อธิบายไว้ว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนของกลุ่มต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอาจที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และมองเห็นถึงกระบวนการสร้างตัวตนขึ้นมาในสังคมย่อยเช่นเดียวกับชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างที่มีการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทั้งด้านการทำเกษตรกรรมและการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อต่อรองกับรัฐรวมถึงการนิยามตัวตนในอัตลักษณ์ใหม่ของชุมชน เพื่อช่วงชิงความหมายที่หลุดพ้นจากการกีดกันให้เข้าถึง

ทรัพยากรต่าง ๆ และอคติทางชาติพันธุ์ในสังคม ว่ามิใช่ผู้ทำลายป่า แต่เป็นผู้อาศัยอยู่ร่วมกับป่า และทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างสมดุลแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีความเปลี่ยนแปลงได้ไปตามสถานการณ์แวดล้อม

2) การต่อรองของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

การต่อรองของชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้าง พบว่าการต่อรองด้วยสื่อออนไลน์ และการใช้สื่ออิสระจากสำนักข่าวหรือเพจต่าง ๆ ทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักและเกิดการเข้ามาร่วมต่อรองบนพื้นที่ออนไลน์มากขึ้น เนื่องจากเข้าถึงประชาชนและสังคมในวงกว้างอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการระดมพลผ่านโซเชียลมีเดีย รวมถึงทุกคนที่เข้าร่วมรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของผู้ได้รับผลกระทบ และสามารถมีส่วนร่วมได้ทุกที่ทุกเวลา และสร้างแรงกดดันให้รัฐได้เร่งแก้ไขปัญหาผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นจุดยืนและข้อเรียกร้องต่าง ๆ นำมาสู่ความไว้วางใจ ความศรัทธา และความน่าเชื่อถือต่อรัฐลดลง เนื่องจากรัฐได้ใช้ช่องว่างทางกฎหมาย ดำเนินการจัดการแก่ชุมชนจนได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง

โดยการใช้สื่อออนไลน์ของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างจะมีการใช้แพลตฟอร์มส่วนตัวผ่าน Facebook ในการสื่อสาร เช่น ผลกระทบของชุมชน การนำเสนอบริบทวิถีชีวิตประจำวัน การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของหน่วยงานรัฐ หรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทั้งสองชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่าสื่ออิสระมากมายได้เข้ามาในชุมชนและโพสต์ภาพลงในเพจสาธารณะเกี่ยวกับการบริบทวิถีชีวิตของชุมชน เช่น เพจตะลอนตะลอด : ชาติพันธุ์ลำปางแพร์ - สื่ออิสระภาคเหนือที่ได้ลงพื้นที่ชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างและนำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตชุมชนทั้งเกษตรกรรม บรรยายกาชชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนบ้านกลางและบ้านแม่ฮ้าง อีกทั้งพบเพจที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้นำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านแม่ฮ้าง ที่พัก การเรียนรู้การทำเกษตรกรรมผสมผสาน รวมถึงบุคคลอื่น ๆ ที่ได้เข้ามาในชุมชนก็ต่างนำเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เป็นต้น ซึ่งสื่อเหล่านี้นับได้ว่าเป็นเครื่องมือที่อันทรงพลังที่ทำให้คนมารวมกันได้ตลอดไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม

ประการต่อมาการร่วมกิจกรรมกับรัฐ จากผลการศึกษาพบว่า มีผลทำให้ชุมชนบ้านกลาง และชุมชนบ้านแม่ฮ้างสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับรัฐได้เนื่องจากชุมชนมีการร่วมกิจกรรมโครงการหรือประเพณีต่าง ๆ ภายในจังหวัดลำปาง เช่น ประเพณีสงกรานต์ โครงการพัฒนาชุมชนของสำนักงานพัฒนาชุมชน รวมถึงการปฏิบัติตามคำสั่งไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบ โดยการต่อรองดังกล่าวมีความสอดคล้องกับความต้องการหรือความคาดหวังของรัฐ สอดคล้องกับงานของ Thanupong Lom-on (2019) การปรับตัวของชุมชนเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมที่จะต้องมีความเข้าใจในวิถีชีวิตของกลุ่มคนต่าง ๆ ดังนั้นชุมชนได้พยายามปรับตัวในลักษณะเป็นพลวัตนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมซึ่งทำให้ชุมชนรู้สึกถึงพลังที่จะสามารถพัฒนาในท่ามกลางสถานการณ์เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับชุมชนบ้านกลางที่ยังคงยืนหยัดทำไร่หมุนเวียนและชุมชนบ้านแม่ฮ้างได้มีการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในบริบทของการปรับตัวเข้าสู่การท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าไม่ใช่แค่ชุมชนที่เกิดการขับเคลื่อนยังมาจากกลุ่มองค์กรภายนอกที่ได้เข้ามาสนับสนุนชุมชนและ

ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริง

3) ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการปรับตัวและการต่อรองของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้าง

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการปรับตัวและการต่อรอง พบว่า นโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐได้กีดกันให้ชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย รวมถึงลดทอนสิทธิของชุมชนที่มีอยู่อย่างหลากหลายเหลือเพียงสิทธิของรัฐ และสิทธิของเอกชนเท่านั้น ส่งผลให้ชุมชนเป็นผู้ถือครองที่ดินอย่างผิดกฎหมาย ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในสิทธิการใช้ตามจารีตประเพณี ทั้งนี้ระบบจารีตประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนจึงไม่ได้รับการยอมรับและเคารพอย่างเท่าเทียม (Hathaikan Sangkhachat 2019) ดังนั้นจึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชุมชนที่ผู้วิจัยนำมาทบทวน ได้กล่าวว่าสิทธิชุมชนเป็นการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับรัฐ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญรับรองเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชน จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ชุมชนไม่ได้มีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเต็มที่ และรัฐได้อ้างสิทธิเหนือทรัพยากรผ่านกลไกของกฎหมายหรือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร อีกทั้งเพิ่มบทบาทของรัฐในการจัดการทรัพยากรมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีบทบาทและอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมดลดลง กลายเป็นข้อขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชน เนื่องจากขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

ประการต่อมาแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ผู้ศึกษานำมาทบทวนกล่าวไว้ว่าการมีส่วนร่วมของของประชาชนในชุมชนก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดผลดีและสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมร่วมกันได้ และสามารถเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจที่ทำให้เห็นถึงความหลากหลาย หลากมุมมอง และลดค่าใช้จ่ายหรือการสูญเสียเวลา สอดคล้องกับ Orathai Kokpol (2009) เนื่องจากถ้าให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่แรก การดำเนินการก็จะมีผลรวดเร็วและเป็นที่ยอมรับจากชุมชน ตลอดจนให้ชุมชนสามารถติดตาม ตรวจสอบข้อมูลได้ และมีการเผยแพร่ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพราะชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยนโยบายหรือกฎหมายที่รัฐได้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นไม่ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Rung Arun Norkham et al. (2019) พบว่า รัฐมีระบบการจัดการราชการที่รวมอำนาจไว้ศูนย์กลางมากกว่าการกระจายอำนาจจึงทำให้รัฐมีการจัดการที่ล้มเหลว เพราะนอกจากจะไม่สามารถรักษาทรัพยากรไว้ได้ยังนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ดังนั้นรัฐควรกระจายอำนาจที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้ ควรมีการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมจะเป็นการสร้างพื้นที่ในการต่อรองเชิงอำนาจต่อรัฐได้ อีกทั้งกฎหมายหรือนโยบายของรัฐที่ใช้บังคับหรือการกีดกันเข้าถึงทรัพยากรนั้นมีความล้าสมัยไม่ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันจึงควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นหนทางที่ดีที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของชุมชน ความมั่นคงทางที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย รวมถึงลดความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนลงได้ ตลอดจนผลักดันหรือขับเคลื่อนสิทธิชุมชนและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ให้เกิดเป็นรูปธรรมเพื่อให้เกิดความเสมอภาคและสามารถลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

เช่น การจัดที่ดินทำกินให้กับชุมชนในรูปแบบโฉนดชุมชน และกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรสู่ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ปัจจุบันในพื้นที่บางส่วนของชุมชนบ้านกลางและชุมชนบ้านแม่ฮ้างได้รับการกันออกจากพื้นที่เตรียมการประกาศอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทตามข้อเรียกร้องของชุมชนทั้งหมด 2 ชุมชนในจังหวัดลำปาง ซึ่งได้มีการดำเนินการร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ แต่ก็ยังมีพื้นที่ส่วนใหญ่ที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่จิตวิญญาณยังอยู่ในพื้นที่เตรียมการประกาศอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท โดยอยู่ในขั้นตอนการตรวจสอบสิทธิ์เป็นลำดับไป

ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านกลาง อำเภอมะแมะ และชุมชนชนบ้านแม่ฮ้าง อำเภองาว จะมีการปรับตัว การต่อรอง กับนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองชุมชนชาติพันธุ์ต่างดำรงวิถีชีวิตด้วยอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองที่มีเป้าหมายเดียวกันคือ ปกป้องและอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ การมีที่ดินทำกิน การมีแหล่งความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการมีวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของชาติพันธุ์นั้น ๆ ภายใต้เงื่อนไขการอยู่ร่วมกันด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งหากชุมชนได้รับการแก้ไขปัญหการจัดการที่ดินทำกินจากรัฐได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการมีสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ก็ส่งผลให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข เกิดการอนุรักษ์ และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะต่อการศึกษา

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย:

1) การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงในการเข้าร่วมแต่ละโครงการ กิจกรรม หรือเวทีสาธารณะของรัฐที่เป็นผู้จัดขึ้น ดังนั้นรัฐหรือหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์ แบ่งปันข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์ให้แก่ชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมและการจัดการ เพื่อที่ชุมชนสามารถรับรู้และเข้าไปมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น หรือเสนอข้อเรียกร้องต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมหรือโครงการของรัฐ อีกทั้งลดความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนได้เป็นอย่างดี

2) พระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิและส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากคุ้มครองส่งเสริมวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ ทำให้เกิดการเข้าใจและยอมรับในความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคม มีสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามวิถีชีวิตที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน โดยในปัจจุบันนี้การขับเคลื่อนกฎหมายยังไม่ผ่านการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่ควรส่งเสริมพระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิและส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ให้ใช้ได้จริง โดยทุกคนร่วมขับเคลื่อน และผลักดันกฎหมายดังกล่าว รวมถึงภาครัฐควรตระหนักใน重要性ของกฎหมายและออกมติบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองสิทธิและส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะเป็นโยบายต่อการดำรงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ และเป็นเงื่อนไขในการลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้

4) ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป: จากงานศึกษาเป็นการศึกษาการปรับตัวและการต่อรองของชุมชนบ้านกลาง อำเภอมะแมะ และชุมชนบ้านแม่ฮ้างอำเภองาว จังหวัดลำปาง

เท่านั้น ในข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งต่อไปอาจเป็นการศึกษาในประเด็นอื่น ๆ ร่วมด้วยแบบเฉพาะเจาะจง เช่น ประเด็นนโยบายทวงคืนผืนป่า ประเด็นการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเด็นการทำเกษตรกรรม และอื่น ๆ ตามปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในขณะนั้นเพื่อให้งานมีความทันต่อสถานการณ์และมีความสอดคล้องกับสังคมในปัจจุบัน รวมถึงศึกษาชุมชนอื่นที่ไม่ได้มีแต่เพียงชุมชนชาติพันธุ์ภาคเหนือ แต่อาจจะศึกษาวิจัยชุมชนชาติพันธุ์จากภาคอื่น เพื่อให้เห็นถึงมุมมองและบริบทอื่น ๆ ได้มากขึ้นจากงานศึกษา

Interviews

Arun Yela, Interviewed by Watchararin Wongsanithi, February 9, 2023.

Somchat Raksongplu, Interviewed by Watchararin Wongsanithi, January 19, 2023.

References

- Amara Phongsaphit. 1998. "Watthanatham Satsana Lae Chattiphan: Wikhro Sangkhom Thai Naeo Manutsayawitthaya." [Culture, Religion and Race: The Analysis of the Thai Society by Anthropological Approach]. Bangkok: Chulalongkorn University Press. 153-155 (in Thai)
- Commission on Natural Resources and Environment National Legislative Assembly. 2015. "Kan Kaekhai Panha Thidin Pamai Khong Chat." [Solving the National Forest Land Problem] Accessed October 14, 2023. https://www.senate.go.th/document/Ext10836/10836956_0003.PDF
- Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation. 2023. "Raichue Uthayanhaengchat Triam Kan." [List of national parks (in preparation)] Accessed October 13, 2023. <https://drive.google.com/file/d/19-iMk5pPjtkNN9oOwrj6PvzHLrLlNyf9/view>. (in Thai)
- Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation. 2015. "Khamsang Khana Raksa Khwam Sa ngop Haeng Chat Lae Khamsang Huana Khana Raksa Khwam Sa ngop Haeng Chat." [Orders of the National Council for Peace and Order and Orders of the Head of the National Council for Peace and Order] Accessed October 14, 2023. <https://portal.dnp.go.th/Content/LegalAffairs?contentId=22542>. (in Thai)
- Forest Land Management. 2023. "Rai ngan Khrongkan Chattham Khomun Saphap Phuenthi Pamai Pi Phoso 2563-2565." [Data Preparation Project Condition of Forest Areas in 2020-2022] Accessed October 11, 2023. <https://www.forest.go.th/land/เอกสารเผยแพร่/> (in Thai)
- Hathaikan Sangkhacha. 2019. "Phonlawat Lae Kan Torong Sitthi Nai Kan Chatkan Sapphayakon:
- Korani Sueksa Chumchon Kariang Po Ban Nong Lak, Amphoe ThungHuaChang, Changwat Lamphun." [Dynamics and Negotiation of 'Rights' to Resource Management: A Case Study in the Pwo Karen Nong Lak Community, Thung Hua Chang District, Lamphun Province] *Journal of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University* 21 (2): 179-210. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/173301>. (in Thai)

- Jamaree ChiangThong. 2006. *Sangkhomwitthaya Kan Phatthana* [Development Sociology]. Bangkok: Odeonstore Publishing. (in Thai)
- Lupien, Pascal. 2020. "Indigenous Movements, Collective Action, and Social Media: New Opportunities or New Threats?" *Social Media + Society* 6 (2): 2056305120926487. <https://doi.org/10.1177/2056305120926487>.
- Orathai Kokpol. 2009. "Khukhit Khumue Kan Mi Suanruam Khong Prachachon Samrap Nak Borihan Thongthin." [Thinking Partner, Manual for Public Participation for Local Administrators]. Bangkok: Charansanitwong Printing. (in Thai)
- Office of the Permanent Secretary for Ministry of Agriculture and Cooperatives. 2022. "Phaen Phatthanakan KasetLaeSahakon Khong Changwat Lampang Phoso 2566 – 2570 - Pracham Pi ngoppraman Phoso 2565." [Lampang Province Agricultural and Cooperative Development Plan (2023 - 2027)]. Accessed October 11, 2023 <https://www.opsmoac.go.th/lampang-strategic-files-441691791818>. (in Thai)
- Paisit Panitkul et al. 2017. "Sitthi Khong Chumchon Chao Kariang Paka KeA Yo Kap Kan Damnoen Khet Watthanatham Phiset Rai Munwian Nai Phuentshi Yutthasat Kan Kaekhai Panha Khophiphat Korani Thidin Tham Kin Lae Thiyu asai Khong Chumchon Kariang Nai Phuentshi Pa Phaknuea." [Rights of the Karen community (Pga K'nyaw) and the Operation of The District Special Culture, Shifting Cultivation in Strategic Areas for Resolving Disputes Regarding Arable Land and Land Living in The Karen Community in The Northern Forest Area] Report Commission Office National Human Rights. [https://static.nhrc.or.th/file/content/document/11158/เอกสารฉบับเต็ม%20-%20สิทธิของชุมชนชาวกะเหรี่ยง%20\(ปกากะญอ\).pdf](https://static.nhrc.or.th/file/content/document/11158/เอกสารฉบับเต็ม%20-%20สิทธิของชุมชนชาวกะเหรี่ยง%20(ปกากะญอ).pdf) (in Thai)
- Prasit Leepreecha and Kanokwan Meeprom. 2020. "Chon Phuenmueang Kap Kan Khlueanwai Dan Singwaetlom Khong Paka KeA Yo Phuentshi MaeChaem." [Tha Pga K'nyau Indigenous People and Environmental Movement in Mae Chaem District] *PSDS Journal of Development Studies, Puey Ungphakorn School of Development Studies, Thammasat University* 2 (2): 140–77. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/gvc-tu/article/view/237809>. (in Thai)
- Royal Forest Department. 2019. "Nayobai Pamai Haeng Chat." [The National Forestry Policy]. Accessed October 11, 2023. https://forestinfo.forest.go.th/Content/file/policy/national_forest_policy.pdf. (in Thai)
- Royal Forest Department. 2022. "Yutthasat Krompamai Phoso 2559-2564." [Forest Department Strategy 2016 – 2021] Accessed October 13, 2023. https://forestinfo.forest.go.th/Content/file/RDFstetegic5year%2059_64.pdf. (in Thai)
- Rung Arun Norkham et al. (2019). "Naeo Thangkan Phatthanakan Yu Ruam Kan Khong Chumchon Kap Pa." [Guidelines for Developing Coexistence of Communities and Forests in Protected Forest Areas] *Academic journal Udon Thani Rajabhat University* 7 (2): 1-20. Accessed October 11, 2023 <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/UDRUJ/article/view/240090>. (in Thai)
- Singh, Priti. 2018. "Global Configurations of Indigenous Identities, Movements and Pathways." *Thesis Eleven* 145 (1): 10–27. <https://doi.org/10.1177/0725513618763837>.

- Thanupong Lom-on .2019. “Kam Mu Rim Khong: KhwamPen Chai Khop Lae Kan Sang Phuenthi Thang Sangkhom” [Khamu Rim Kong: Marginality and Social Space Construction] *Journal of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University* 26 (2): 93-114. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/178048>. (in Thai)
- The Secretariat of The House of Representatives. 2020. “Community Rights.” Bangkok: Printing Office of the Secretariat of the House of Representatives. (In Thai)
- Watchara Srimuangmool, Weerawat Kositanan, Ornanong Taboonthong, and Palinda Ramingwong. 2021. “Cultural Utilization in Negotiating with State Natural Resource Management Policies. A Case Study of Mae Lan Kham Community, Samoeng District, Chiang Mai Province”. *Journal of Humanities and Social Sciences, Chaing Mai Rajabhat University* 3 (1): 87–111. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/husocjr/article/view/246073>. (in Thai)
- Wit Jeraphat. 2010. “Mong Yon Naeokhit Sitthi Chumchon Khong Thai.” [Looking Back at The Concept of Community Rights in Thailand]. *Chulniti* 7 (3); 35-53. https://www.senate.go.th/assets/portals/93/fileups/272/files/junniti/jul_7_3.pdf (in Thai)
- Yot Santasombat. 2015. “Chattiphan Tai Amnat Kan Sawaengha Khwammai Khong Chiwit Khong Klum Chattiphan Nai Lok Seriniyom Mai.” [Ethnicity Under Ethnic Voices in The Neoliberal World]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization) (In Thai)